

**НАУКОВІ ЧИТАННЯ
ІНСТИТУТУ
ЖУРНАЛІСТИКИ**

ВИПУСК ЧЕТВЕРТИЙ

**На пошану
О. Д. ПОНОМАРЕВА**

Академік Академії наук вищої школи,
заслужений журналіст України,
професор, мовознавець
Пономарів Олександр Данилович

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
ІНСТИТУТ ЖУРНАЛІСТИКИ

НАУКОВІ ЧИТАННЯ ІНСТИТУТУ ЖУРНАЛІСТИКИ

ВИПУСК ЧЕТВЕРТИЙ

присвячено 70-літтю від дня народження
О. Д. ПОНОМАРЕВА
17 жовтня 2005 р.

За редакцією проф. В. В. Різуна

Київ 2005

Збірник складається з доповідей та матеріалів, виголошених чи представлених на ювілейній науково-практичній конференції, присвяченій 70-річчю від дня народження О. Д. Пономарева, що відбулася 17 жовтня 2005 р. в Інституті журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Вони охоплюють основні етапи життєвого і творчого шляху О. Д. Пономарева – письменника, журналіста, вченого, професора Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Адресується всім, хто цікавиться історією літератури, мовознавством і журналістикознавством України.

Редакційна колегія:

Різун В. В., д-р філол. н., проф. (голова); Забіяка І. М., канд. істор. н., старш. наук. співроб. (відп. ред.) ; Гоян О. Я., канд. філол. н., доц.; Іванов В. Ф., д-р філол. н., проф.; Коновець О. Ф., д-р істор. н., проф.; Петрів Т. І., канд. філол. н., доц.; Погрібний А. Г., д-р філол. н., проф.; Пономарів О. Д., д-р філол. н., проф.; Приступенко Т. О., канд. філол. н., доц.; Серажим К. С., д-р філол. н., проф.; Сидоренко Н. М., д-р філол. н., проф.; Тимошик М. С., д-р філол. н., проф.; Черняков Б. І., д-р філол. н., проф.; Чічановський А. А., д-р політ. н.; проф.; Шкляр В. І., д-р філол. н., проф.

Упорядкування, верстка І. М. Забіяки

За редакцією проф. В. В. Різуна

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Протокол № 1 від 12 вересня 2005.

© Інститут журналістики, 2005

ЗМІСТ

Різун Володимир. Слово до ювіляра, виголошене на урочистій ученій раді Інституту журналістики з нагоди 70-річчя професора О. Д. Пономарева.....	4
Кочерган Михайло. Слово і діло	5
Шумарова Наталя. Роздуми про час	11
Мамалига Анастасія. Лінгвофеномен Олександра Пономарева на теренах журналістикознавства.....	13
Шевченко Людмила. І хочеться розповісти, як це було. Ювілейні спогади	18
Поліщук Леся. Дума про вчителя	21
Дзюба Іван. Порадник на щодень	23
Цівірко Микола. Не було щастя, так Ёр допоміг	26
"Урядовий кур'єр". Порадник на щодень	29
Цівірко Микола. Олександр Пономарів радить	31
Онишкевич Лариса. Про новий посібник з української мови	33
Лизанчук Василь. Генетичний код нації	35
Волощак Марія. "Дерево, що танцює"	40
Основні дати життя й діяльності	42
Список друкованих праць	44

Володимир Різун

СЛОВО ДО ЮВІЛЯРА,
ВИГОЛОШЕНЕ НА УРОЧИСТІЙ УЧЕНІЙ РАДІ
ІНСТИТУТУ ЖУРНАЛІСТИКИ
З НАГОДИ 70-РІЧЧЯ ПРОФЕСОРА
О. Д. ПОНОМАРЕВА

Бог дарував людині сягнути своїм життям вершин мудрості й величі, визнання й упевненості в своїх силах, дарма, що на людський вік 70 – це не так уже й багато! Але це той зоряний час, коли з повагою до себе кожен має право заявити про своє визріле Я, про той наступний крок, який буде легким і твердим на ґрунті власних переконань і поглядів, принципів і правил...

Професорові Олександрові Даниловичу Пономареву – не так уже й багато літ, коли дивишся на нього, на його завзятість і беручкість до справ нагальних, коли природжена інтелігентність так зачаровує, незважаючи на нелегкий життєвий шлях, по якому можна було й розвіяти все те. Певно, Олександрові Даниловичу серце гріла і надихала його на справи відданість українській ідеї – тому животворному для кожного патріота диву, яке піднімає народи, об'єднує люд у боротьбі за свою ідентичність, спопеляє манкуртів. Для професора-ювіляра українське слово, рідна пісня, народний дух – визначальні категорії його життя. І ніхто не може закинути, що професор Пономарів відцурався чужого заради свого: його знання грецької мови й культури – то вагомий аргумент на користь думки, що своє можна глибинно пізнавати тільки в контексті світової культури, що інший духовний світ не може бути зрозумілим, якщо нема чуття і розуміння материнської культури.

З повагою і шанобою ми віншуємо ювіляра. Нехай 70 літ, прожиті достойно і щиро, стануть підмурівком у справах великих і добрих, на які ще здатен професор Олександр Данилович Пономарів, доктор філологічних наук, член національних спілок, заслужений працівник освіти, стиліст, перекладач, публіцист і наставник юних журналістів!

© Різун В., 2005

* * *

СЛОВО І ДІЛО

Олександра Пономарева я вперше побачив у 1962 році, коли приїхав до Києва вступати до аспірантури Інституту мовознавства ім. О. Потебні. Цей білявий юнак вирізнявся з-поміж співробітників інституту веселою вдачею і внутрішньою розкутістю. Він випромінював якусь особливу енергію. Очевидно, володів сильним біополем, під вплив якого неможливо було не потрапити. У спілкуванні з іншими, мені як провінціалу здалося, поводився більше ніж упевнено. Мені подумалося: добре йому, киянинові, за спиною якого стоять впливові родичі (не секрет, що на роботу в Інститут мовознавства з вулиці не брали), бути таким упевненим у собі. Це ж не я із забутого Богом і людьми села, та ще й із Західної України (уже цього було досить, щоб не допустити до столичної аспірантури). Попри те, якась незбагненна сила притягала мене до цієї особистості, і ми з Олесиком (так я його до цього часу називаю) подружили. І тут я раз за разом відкривав для себе досить дивні, як на той час, речі. Виявилось, що він не синок високопосадових осіб, а виходець із простої сім'ї, що, попри блискуче володіння українською мовою, він народився, жив і навчався в Росії (м. Таганрог), де, відомо, українську мову не вивчав. Може, справді має рацію американський мовознавець Ноем Хомський (до речі, виходець із України), коли говорить про те, що дитина народжується з певними мовними структурами (генною пам'яттю) і не навчається мови, а згадує її. Маючи давнє українське коріння, Олесь за велінням записаного в генній пам'яті коду чи за волею Всевишнього їде навчатися в Київський університет ім. Тараса Шевченка, завдячуючи чому Україна придбала не тільки талановитого вченого, а й справжнього патріота, відданого їй сина. А любить Олесь Україну так, що дай Боже, щоб її так любили народжені й виховані тут українці. Нині я добре розумію, що по-

дружили ми, виходець із найбільш східного козацького краю, який тепер опинився в складі Росії, і виходець із найбільш західної області України, саме через однакове співпереживання за долю української мови в тогочасному "Союзе нерушимом республик свободных", де під гучний спів "Я другої такой страны не знаю" гинула українська мова, а з нею українська культура та й загалом український народ.

О. Пономарів – філолог за покликанням. Природа обдарувала його непересічними філологічними здібностями. Навчаючись на російському відділенні в університеті, він самотужки опанував літературну українську мову, причому так, що відчуває, як рідко хто, її найтонші нюанси. Він помічає найменшу фальш в українському слововжитку. Його завжди драгувала мовна неохайність. Складалося враження, що, слухаючи радіо- і телепередачі, виставу в театрі чи навіть співрозмовників, він не стільки вникає у зміст, скільки в мовну форму і фіксує у своїй пам'яті всі мовленнєві огріхи, щоб виявити типові відхилення від норми і причини, що їх породили. Не раз і мені діставалось, як кажуть, на горіхи. Олесь, ні на що не звертаючи уваги, міг виправити мене в присутності інших співрозмовців. Не скажу, що я був у захопленні від того.

Закоханість у слово, природний потяг до мов привів О. Пономарева в студентські роки до групи новогрецької мови, яку вели професор Андрій Білецький та його дружина доцент Тетяна Чернишова. Грецьку мову він опановує так, що згодом його постійно запрошують бути перекладачем для грецьких урядових делегацій, що відвідували Україну. Більше того, О. Пономареву і його однокурсниці Н. Клименко (нині вона очолює кафедру елліністики в Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка) ми завдячуємо тому, що поезія нашого великого Кобзаря зазвучала грецькою мовою. Ще студентами О. Пономарів і Н. Клименко за порадою професора А. Білецького зробили підрядковий переклад "Кобзаря" грецькою мовою, який А. Білецький передав групі грецьких поетів, а ті здійснили перший поетичний переклад грецькою мовою, який вийшов друком в Афінах у 1964 році до 150-річчя від дня

народження Т. Шевченка. І хоча в О. Пономарева згодом з'являться солідні праці (словники, підручники, посібники, художні переклади з новогрецької та слов'янських мов), вважаю, що ця його праця для України є чи не найвартіснішою, оскільки саме завдяки їй греки познайомилися з Т. Шевченком. Оскільки тут ми торкнулися перекладів, то не можна не сказати, що, крім прозових перекладів, як, наприклад, перекладу роману Стратіса Міривіліса "Життя в могилі" (К., 1991) в О. Пономарева є чимало майстерно виконаних поетичних перекладів. Як чудово і природно звучить у його перекладі російський романс В. Баснера на слова М. Матусовського "Білі акації". У цьому могли пересвідчитися всі, хто чув цей романс у вокальному виконанні самого О. Пономарева, що неодноразово показувало Українське телебачення.

Про здібного випускника університету, який знає кілька мов і має нахил до наукової роботи, дізнався академік О. С. Мельничук, який і запросив О. Пономарева на роботу в очолюваний ним відділ загального та слов'янського мовознавства, де в той час було розпочато роботу над створенням Етимологічного словника української мови (на сьогодні опубліковано три томи цього словника). Укладаючи статті словника, О. Пономарів паралельно пише кандидатську дисертацію "Лексика грецького походження в українській мові", яку успішно захищає в 1975 році, а до того в 1973 році з'являється його "Коментарі. Словник імен та назв до перекладу "Іліади" Гомера".

Здавалося б, як для молодого вченого, взято гарний старт і перспективному вченому відкрито зелену вулицю. Однак... (Скільком світлим особистостям це "однак" поламало долю!) Початок такої плідної наукової діяльності О. Пономарева припав на епоху шістдесятників, для яких доля української мови, української культури, української нації та державності стала найдорожчою вартістю.

О. Пономарева як справжнього представника шістдесятників можна було побачити на всіх заходах національно свідомої інтелігенції: на засіданнях Клубу творчої молоді, на вечорах, присвячених репресованим письменникам і діячам

української культури, на зборах української свідомої еліти в будинку скульптора І. Гончара, у колонах смолоскипового походу, на прем'єрі кінофільму "Тіні забутих предків" у кінотеатрі "Україна", де В. Стус закликав усіх протестувати проти арештів української інтелігенції, у щорічних акціях біля пам'ятника Т. Шевченку, присвячених дню перевезення тіла Шевченка в Україну.

Для О. Пономарева була тоді й тепер є незаперечною істина, що без української мови не може бути українського народу, тим паче держави. Тому-то так палко він виступав проти пропагованої тоді І. К. Білодідом (директором Інституту мовознавства, в якому О. Пономарів працював) та його прибічниками теорії двомовності в Україні, яку кваліфікували як гармонійну, збалансовану і розцінювали як прогресивне явище. Плоди цієї "гармонійності" пожинаємо до сьогодні: ще десяток років такої гармонії, і наша мова зникла б з лиця землі.

Патріотичні погляди О. Пономарева не могли подобатися тодішній партноменклатурі. Любити Україну, рідну мову, захищати її від загину – це був великий злочин. Не зчиняючи великого галасу (адже й так було вже багато "справ націоналістів"), дирекція інституту пропонує О. Пономареву покинути цю установу "за власним бажанням".

Добре, що О. Пономареву таланило на хороших учителів, які в цій ситуації не забули свого вихованця й подали йому руку допомоги. Професор А. П. Коваль запросила його працювати на очолюваній нею кафедрі стилістики в рідному Олеському університеті. Тривалий час прізвище О. Пономарева зі зрозумілих причин не з'являється на шпальтах газет і журналів, однак учений продовжує інтенсивно працювати і в роки горбачовської перебудови на сторінках газет і журналів з'являються його статті з культури української мови, а згодом такі книжки, як "Норми літературної мови в засобах масової інформації" (К., 1983) та "Словник античної міфології" (у співавторстві; К., 1985, друге видання – 1989).

З перебудовою пов'язані перші легальні виступи свідомих українців за незалежність і створення організацій, що

пропагували ідею незалежної держави. Першою такою організацією стала "Просвіта", і одним із її фундаторів був О. Пономарів. Потім створюється "Рух". Ці дві організації провадять надзвичайно велику масову агітаційну роботу. І чи не на кожному мітингу, що провадився "Просвітою" і "Рухом" у Києві, можна було побачити О. Пономарева з блакитно-жовтим прапором у руках. А з трибун не раз звучав його заклик до незалежності. Пам'ятаю, як захоплено розповідав мені Олесь під час мого відрядження до Києва про те, як було піднято український національний прапор перед будинком міськради в липні 1990 року. Скільки щастя випромінювали його очі, як він радів за киян!

У 1991 році О. Пономарів за сукупністю опублікованих праць захищає дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук: "Проблеми нормативності української мови в засобах масової інформації". Одна за одною виходять друком нові його праці: "Стилістика сучасної української мови" (К., 1992, друге видання – 1993, третє – 2000), "Сучасна українська мова" (співавтор і редактор; К., 1997, друге видання – 2001), "Фонеми г та ґ: Словник і коментар" (К., 1997), "Культура слова: Мовностилістичні поради" (К., 1999; друге видання – 2001) та ін. А ще скільки зусиль спрямовує вчений на утвердження нового правопису української мови. Це праця в комісії з питань правопису, виступи в пресі, на радіо і телебаченні з роз'ясненням запропонованих змін у правописі, дискусії на телебаченні з опонентами нового правопису тощо. А ще виступи на різних заходах, присвячених проблемам функціонування української мови.

А ще є основна робота – читання лекцій для студентів-журналістів столичного університету ім. Тараса Шевченка. А ще обов'язки члена редколегії журналу "Пам'ять століть", "Української газети" та газети "Слово Просвіти". А ще рецензування дисертацій в експертній раді ВАК України. А ще... Та хіба все перелічиш, що доводиться робити О. Пономареву. Можна лише дивуватися, як в один день він устигає о сьомій годині ранку дискутувати з приводу нового правопису з ака-

деміком М. Поповичем на телебаченні, о десятій годині виступати про культуру мовлення по радіо, а ввечері, як представник "Просвіти", – на Святі української мови в національному лінгвістичному університеті.

Для О. Пономарева життя – це постійний рух, боротьба, повсякденний пошук істини, безупинна праця думки, безперервне перебування у вирі суспільних подій. Такий він уже є доктор філологічних наук, академік АН ВШ України, заслужений журналіст України, професор кафедри мови та стилістики Інституту журналістики Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, редактор газети "Київський університет", головний редактор "Записок історико-філологічного товариства Андрія Біленького", заступник голови Всеукраїнського товариства "Просвіта", член Української національної комісії з питань правопису та Науково-експертної ради з питань контролю за дотриманням норм української літературної мови при Кабінеті Міністрів України, член Спілки письменників і Спілки журналістів України, голова експертної ради ВАК України Олександр Данилович Пономарів.

Слово і діло. Ці крилаті слова чи не найкоротше і найточніше характеризують зміст цієї Людини.

* * *

РОЗДУМИ ПРО ЧАС

Час плине швидко. Зупиняємося лише в тих моментах, які прийнято називати ювілеями. Їх не люблять зазвичай ювіляри, і з радістю й очікуванням чогось незвичайного сприймають ті, для кого ювіляр є людиною, з якою хочеться поринути в минуле і здивуватися, як швидко плине час.

Ми познайомилися давним-давно, в далекому 1973. Познайомилися – це дуже приблизне, неточне слово, бо я робила перші кроки у пізнанні високої академічної науки в Інституті мовознавства ім. О. О. Потебні АН України і в розумінні людей, що цю науку творять.

Олександр Данилович був людиною, яку я сприймала як майже неземну, що знає таку рідкісну новогрецьку мову. У ті часи знання будь-якої мови, що виходила за межі традиційного шкільного чи університетського курсу (тобто крім англійської, німецької, французької), сприймалося, як чудо, а людина, що знала іншу мову, могла, на той мій погляд, претендувати на п'єдестал. Але п'єдесталів у зазначеному Інституті на той час не було (та й зараз немає), тому й ходив Олександр Данилович довгим світлим коридором спокійно і легко, не знаючи, який авторитет має серед молодшого на 10–15 років покоління. І при цьому він був струнким і дотепним! (Саме так хочу поставити однорідні члени речення, бо сприймала його цілісно, ще не розрізняючи "форму і зміст", що так важливо для мовознавця).

А потім він пішов, і в коридорах стало не вистачати його приязної усмішки, сміху й анекдотів.

Олександр Данилович став викладачем, а згодом завідувачем кафедри мови та стилістики Інституту журналістики. У 1986 році він запросив мене на першу "пробу пера", на перше випробування на ниві педагогічної діяльності – попрацювати

рік з майбутніми газетярами. Я ще не знала, що ця робота мене захопить і через якийсь час я теж стану викладачем. Можна, очевидно, сказати, що він показав мені, як завжди, ненав'язливо, можливі варіанти спрямування життєвого шляху, творення власної долі.

Готуючись до лекції, якимось пішла до ЦНБ ім. В. І. Вернадського в пошуках наукових "цікавинок" для висвітлення теми "Запозичення та шляхи їх засвоєння в сучасній українській мові", взяла реферат його кандидатської дисертації і була вражена, як сучасно виглядав його дослідницький стиль, обґрунтування наукових положень, конкретний етимологічний аналіз того чи іншого слова. Стало зрозуміло, що автор має глибинне розуміння часу, опанував його сутність, вмів і підкоритися йому, і керувати ним у власному вимірі. Вміння співпрацювати з таким сильним суперником, яким є час, відповісти на його запити, вимагати від нього відповіді, на мій погляд, належить до вищих умінь людини. Відчуті потреби суспільства означає відчуті вимоги часу та необхідність поставити перед ним і перед собою нові завдання. Олександр Данилович це добре вмів.

Тож нехай цей вічний суперник людей і в день ювілею, і в майбутньому завжди буде його справжнім другом.

* * *

ЛІНГВОФЕНОМЕН
ОЛЕКСАНДРА ПОНОМАРЕВА
НА ТЕРЕНАХ ЖУРНАЛІСТИКОЗНАВСТВА

У слов'янській міфології існувало уявлення, що в кожній людині є своя богиня Доля, від працьовитості якої, інших позитивних діяльнісних рис, власне, і залежить життєва успішність. Тож мудра, передбачлива Доля привела Олександра Даниловича на широкі журналістські терени, а відтак поталанило не лише йому – від цього виграла передовсім і сама журналістика. Подекуди Долю називають ще Таланом. Так от в Олександра Даниловича – невсипущий Талан, працює не покладаючи рук, усе пильнує і пильнує...Зрештою О. Пономарів став для української журналістської громади найголовнішим мовознавцем – теоретиком і практиком, навчителем і публіцистом, захисником рідного слова від лінгвоциду, від небезпечного розкитування норм, від духовної байдужості до материнської мови. На шпальтах і в етері він оповідає про розмаїття лексичних, фразеологічних, граматичних засобів української мови, про факти відхилення від норм уживання мовних конструкцій і слів, про їхні вимовно-акцентуаційні особливості – тобто про безліч відомостей щодо, здавалось би, звичайних, разом з тим самотніх, тонких мовних явищ.

Особисто О. Д. Пономаревом, а також колективом кафедри мови та стилістики під його орудою створено спеціально для студентів-журналістів широковідомі ґрунтовні підручники, посібники, якими залюбки послуговуються й філологи, й представники інших гуманітарних спеціальностей. І тут чи не варто сказати про вельми помітну, навіть визначальну рису наукової й педагогічної діяльності шановного професора? Про неї надзвичай співзвучно колись мовлено поетичними

рядками Юрія Дрогобича, українського гуманіста доби Відродження:

*Більшість тепер виставля напоказ свої праці,
Дбаючи щонайпильніш про честолобство та зиск,
Я ж мої книги у світ випускаю з єдиним бажанням:
Хай буде користь від них роду людському в житті* [1].

Достеменно, праці О. Пономарева відзначаються виразною доцільністю, практичною корисністю, пильною увагою до повсякденного публічного мовлення. Тож недаремно в передмові до книжки Олександра Даниловича "Культура слова: мовностилістичні поради" Іван Дзюба, називаючи її порадишником на щодень, зауважує: "Ця книжка мала б стати настільною для журналіста та службовця, диктора і студента, ділової людини і школяра; не зайвою вона буде в кожній культурній родині" [2]. До того ж і свою докторську дисертацію О. Пономарів присвятив у край необхідним питанням мовної культури ЗМІ.

Учений-педагог зі щирою любов'ю й водночас із суворою вимогливістю навчає майбутніх журналістів у студентських аудиторіях, сподіваючись на гарний врожай і знань і навичок їхньої фахової спроможності. А відтак пригадуються знову вірші ренесансної доби, повчальну домінанту котрих можна вважати, так би мовити, методичною порадою й сучасному студентові-журналістові:

*Вчених книг його не згортай ніколи,
Чистим серцем пий ті зразки високі, –
І побачиш, вір, те, що було вчора
Скрите від тебе.*

Павло Русин [3].

То чи скоро набуде жаданого розмаху ментальна, культурна окриленість української журналістики, й вихованці потішать свого Вчителя здобутками, гідними його подвижниць-

кого внеску?! А нині студентська журналістська молодь, незважаючи на непохитну вимогливість наставника, відповідає йому обожнювальною повагою й відданістю. Мабуть, ще й тому, що багатьма дороговказами визнано найліпшим:

*Служи щоденно милій наставниці –
Святій Чесноті, тільки до неї слід
Невтомно йти – мужі великі
Вчать – її над усе цінувати,
Чий корінь, кажуть, надто гіркий на смак,
Шорсткий – на дотик, ніжні гілки зате
Рясніють пишними, смачними,
Наче той мед золотий, плодами*

Павло Русин [4]

Природу ренесансних асоціацій розкриваю насамперед для себе в тому, що визначна особистість Олександра Пономарева постає у вимірах справді епохально значущих. Він належить до тих людей, котрі володіють талантом "примагнічувати" здорові, розумні, чесні сили суспільства, сприяючи творенню, ніби з окремих атомів, молекул добра, інтелекту, правди, справедливості й урешті-решт самих цих загальнолюдських цінностей – в кожній людині, громаді, державі. Та все ж наша доба української незалежності спрагло потребує не лише становлення сучасних гуманістів, здатних діяльно відроджувати духовність народу, його національну свідомість, утілювати в життя громадянські ідеали. Зараз важливо, щоб держава перетворила цю здатність у реальну можливість відчутніше впливати на розвиток суспільства.

Часто-густо з різних трибун звучать вислови "*проста людина*", "*прості люди*", коли йдеться не про депутатів, урядовців різних рангів, бізнесменів тощо. Після помаранчевого Майдану, на тлі високого злету народної гідності відчуваєш певну невідповідність цих найменувань. Та ще й активізується в уявленні етимологічно-синонімічний контекст: *простолюди, простолюдин, неук, невіглас, негорда людина, селяк,*

чернь та ін. [5] Так само, наприклад, потребує стилістичної корекції і вживання слова "*еліта*": адже не варто казати "ми – еліта", хай про це скажуть інші. Отже, мові притаманна і певна, нормативна, усталеність, і водночас динамічність, рухливість у згоді з плином буття. О. Пономарів дбайливо оберігає все те, що є природним надбанням мовного існування і розвитку. Згадаймо, наприклад, його роз'яснення щодо вживання слів *духівництво – духовенство, приморозки – заморозки, усмішка і посмішка, лише і тільки, леговище, світлина, слухавка, звичайно і зазвичай, книгозбірня, виняток і виключення, дякуючи і завдяки, масло і олія, дощовий і дощовитий* та ін. Знаний філолог-журналіст широко використовує для аналізу матеріали ЗМІ, наголошуючи важливість виховання високої мовної компетенції в журналістському середовищі.

Коли ми з доц. О. М. Пазяк у 1994 році розпочинали нелегку справу проведення щорічних науково-практичних конференцій, присвячених проблемам функціонування, розвитку української мови і мовної політики в Україні, постало питання "організації" особливо актуальних, ключових, справді притягальних доповідей. Тож, пам'ятаю, звертаючись з цим до Олександра Даниловича, завжди відчувала його щире готовність, зацікавлену відповідальність перед аудиторією, значну частину якої складала молодь з різних ВНЗ. А якщо врахувати, що в професорській команді метрів конференції були й А. З. Москаленко, О. А. Сербенська, В. В. Лизанчук, В. В. Різун, І. П. Ющук, А. Г. Погрібний, Н. Ф. Непийвода, Н. П. Шумарова, М. С. Тимошик, В. Ф. Іванов, Н. М. Сидоренко, К. С. Серажим, М. М. Веркалець, І. П. Мегела, З. В. Партико, Ю. Ф. Ярмиш, М. В. Гуць, то уявімо, з якою силою розумного, патріотичного, яскравого впливу зустрічалася вдячна аудиторія, потрапляючи в полон захопливих думок, ідей, почуттів! Для виступу на 10-ій, ювілейній, конференції Олександр Данилович запропонував вагомо сформульовану тему "Питома й іншомовна лексика в молодіжному мовленні". Таке поєднання дослідницьких аспектів виявило нові грані засобів спілкування молоді, та й, зрештою, надзвичайно вдумливий підхід до су-

часних проблем культурномовної стратегії. Наші колеги з Національного медичного університету того дня поспішали ще на заняття, але не змогли пропустити цієї доповіді: "Хочемо послухати Пономарева!".

...Крізь вир думок, спогадів раптом прочулися голоси радіопередачі "Громада". Це з усіх кінців світу українською мовою озивалися журналісти, що працюють у ЗМІ українських діаспор. Так, нас, дійсно, дуже багато, і чи не найголовнішою ознакою цього космічно освяченого братерства є саме українська мова! Задля її справжнього, питомого, вільного піднесення, розвою повсякчас працює, передаючи мовцям свої знання, патріотичний запал, вельмишановний Олександр Данилович Пономарів – професор Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, заслужений журналіст України.

Нехай завше у всьому щастить нашому дорогому ювілярові! Нехай завжди з ним буде творче натхнення! З роси йому та з води!

Використані джерела

1. *Дрогобич Юрій*. Вступ до книги "Прогностична оцінка 1483 року"/ Українські гуманісти епохи Відродження: У 2-х частинах. – Частина І. – К.: Наук. думка, 1995. – С. 15.
2. *Дзюба Іван*. Порадник на щодень // Пономарів Олександр. Культура слова: Мовностилістичні поради. – К.: Либідь, 1999. – С. 6.
3. *Русин Павло*. Похвала поезії // Українські гуманісти епохи Відродження: У 2-х частинах. – Частина І. – К.: Наук. думка, 1995. – С. 19.
4. *Русин Павло*. Похвала Валерію Максиму // Там же. – С. 19.
5. Етимологічний словник української мови: У 7 томах / Редкол.: О. С. Мельничук (голова редкол.) та ін. – Т. 4: Н-П. – К.: Наук. думка, 2003. – С. 605.

* * *

І ХОЧЕТЬСЯ РОЗПОВІСТИ, ЯК ЦЕ БУЛО.
ЮВІЛЕЙНІ СПОГАДИ

Олександр Данилович як мовознавець, як завідувач кафедри мови та стилістики, як незамінний член нашого великого колективу в Інституті журналістики – і роки, позначені спільною творчістю, здобутками, розкішно людського спілкування, згадуються як ціла епоха в нашому житті.

У кінці 80-х дві авторитетні людини благословили О. Пономарева на посаду завідувача й не помилилися в виборі – це були Алла Петрівна Коваль та Анатолій Захарович Москаленко.

І сталося так, що вся наша подальша діяльність проходила в річичі знаменних для України подій і набувала для нас особливого значення. У той час українська мова отримала статус державної, і мовознавці, пам'ятаючи, що спочатку було Слово, приступили до мовного будівництва країни.

Кафедра мови та стилістики не могла стояти осторонь цього процесу. З Олександром Даниловичем ми поставили перед собою стратегічне завдання – перш за все створити нові навчальні програми й підручники для підготовки національних журналістських кадрів. Увесь колектив кафедри працював з ентузіазмом, і світ побачили десять підручників і посібників, які перевидавалися по 2–3 рази. Серед них і вимріяна "Стилiстика сучасної української мови" нашого завідувача. До речі, вчать за нашими підручниками в Україні не тільки факультети журналістики чи гуманітарні, а й філологічні факультети.

О. Пономарів доклав багато зусиль у клопотанні про відродження незаслужено забутих самобутніх українських слів. Пригадується, як керівництво Державного радіо (не називаючи тут прізвище) вивісило в редакціях заборону оголошувати час власне українськими, уже тоді реабілітованими, формулами "У Києві сьома година", "за чверть третя" і змушу-

вало дикторів уживати неправильних, русифікованих форм. Працівники радіо забили на сполох: повернення до минулого? Проти такої ганьби в ефірі виступив О. Пономарів. Дрібничка? Але вже багато років ефір нас радує все-таки українськими формулами на позначення часу.

Багато мовознавчих коментарів Олександра Даниловича щодо таких "дрібничок" упродовж двох років друкувала "Україна молода". І як підсумок – книга для всіх, хто прагне знати мову: "Культура слова. Мовностилістичні поради", продовження справи незабутнього Б. Антоненка-Давидовича. Для багатьох спраглих вона стала настільною.

Та й багато інших викладачів кафедри займалися консультативною роботою. Так, Н. Й. Марчук, О. Григор'єв, С. Доломан, В. Швець почали співробітничати з редакціями ЗМІ. Згадується курйозний, але показовий факт. Н. Й. Марчук зробила справжню революцію в телеефірі, коли наполягла на правильному наголосі в слові судном в обох значеннях. З усіх каналів дзвонили на "Новий", де воно пролунало вперше, вивіряли це слово за словниками і теж вчилися. Дрібничка? А О. Ткаченко й П. Кужеєв згадували про цю важливу для них історію, про воджаючи Ніну Йосипівну в далекий потойбічний світ...

Думаю, що Олександр Данилович може гордитися своєю кафедрою.

Нам також пам'ятні нищівні акції ретроградів від мовознавства (і не тільки) проти нової редакції Українського правопису, проти самої правописної комісії, до якої тоді входили дуже солідні фахівці в цій і дотичних до правопису галузях. Членом комісії був і професор, доктор філологічних наук О. Д. Пономарів. Пам'ятаючи істину Ліни Костенко, що "нації вмирають не від інфаркту. Спочатку їм відбирає мову", Олександр Данилович разом з однодумцями намагався повернути сучасному правопису власне українське звучання і невтомно виступав то з науковими чи науково-популярними, то з публіцистичними статтями, видав книжечку "Фонеми Г та Ґ. Словник і коментар", узяв участь не в одному круглому столі. Оскільки О. Пономарів завжди виступає професійно, логічно,

переконливо, у притаманній тільки йому манері, журналісти залюбки надавали для його публічного слова шпальти своїх видань. Зважаючи на непрості ситуації в суспільстві, цю сторінку в житті Олександра Даниловича можна назвати відважною й героїчною. Загалом проблемам українського правопису він присвятив понад 20 статей! Це теж епоха.

А тепер трохи ліричних ювілейних спогадів, по-моєму, однаково дорогих для всіх нас в Інституті, бо тоді ми були молодшими, тоді ми були молодими. Повпиваймось і білих акацій пахучими гронами, і щемною віхолою з відомого романсу в перекладі Сашка Пономарева.

Увага! Пономарів нам вкотре робить свято!

Романс

Сл. Михайла Матусовського

Муз. Веніаміна Баснера

Спів солов'я не змовкав поміж кронами,
Місто мовчало в обіймах пільми.
Білих акацій пахучими гронами
Аж до світанку впивалися ми.

Сад весь дощами був скупаний зливними,
Сяли зорі в ярах у воді.
Боже, якими були ми наївними!
Боже, які ж ми були молоді!

Роки лишаються сивими віхами.
Де чистота тих суцвіть запашних?
Тільки зима цвітом білої віхоли
Нам нагадає сьогодні про них.

В час, коли вітер шаліє над кронами,
Вже весняних не палити вогнів.
Білих акацій з пахучими гронами
Не повернути як юності днів.

* * *

ДУМА ПРО ВЧИТЕЛЯ

*Так, Вчителю, вже істина ця сива,
Хай все в книжках – хіба ж в книжках усе?!
Бо неповторність людська, як росина,
Всеможне сонце в крихточці несе.*

Іван Драч "Дума про Вчителя"

Зустрівшись із Олександром Даниловичем навіть один раз, отримуєш частинку чогось незгасимого і водночас життєво реального, яке на всі часи підсвідомо лишається з тобою.

Мені пощастило бути однією зі студенток професора Олександра Даниловича Пономарева. Під враженням розповідей старших колег про суворість викладача (які свідомо були перебільшеними), мені від хвилювання здалося, що Професор дуже високий на зріст. Величезна повага до авторитету цієї людини збереглася від того першого заняття до нинішнього дня. Зараз, переглядаючи світлину, на якій зафіксовано один з найщасливіших, останніх моментів студентського життя, коли й Олександр Данилович разом із нашим студентським братством переживає урочисті хвилини вручення дипломів, я бачу, що пан Професор зовсім не "велет" – звичайна людина з величезною харизмою.

Пригадуються його вільні дискусії з молоддю, які досить часто продовжувалися не лише на заняттях, але й у перервах, надихали студентів енергією й розкутістю думки. Мене захоплювала ерудиція Професора, вміння полонити аудиторію. Цікаво, що Олександр Данилович не шукає учнів. Так уже влаштований світ, що молодий допитливий розум сам знаходить собі дороговказ. Студенти натрапляють на осередок знань і подекуди самі вимагають нової інформації. Приходять

до Професора і залишаються поряд із ним, в бесідах отримуючи заряд енергії та оптимізму.

Велику роль у нашому студентському житті відіграла людяність Олександра Даниловича. До кожного свого учня Він ставиться, як до особистості, гідної уваги та пошани. Йому притаманний справжній гуманізм і педагогічний такт. Незважаючи на високі звання, Професор – людина надзвичайно товариська й демократична. Спілкуючись зі своїми колишніми однокурсниками, я помітила, що в кожного з них – теж вихованців Олександра Даниловича Пономарева – є неповторні спогади про Вчителя.

Олександр Данилович викладає свій предмет висококваліфіковано, цікаво й емоційно. На екзаменах для отримання найвищого балу необхідно відповісти не лише на питання з курсу, але й на декілька "нестандартних" запитань, які потребують особливої кмітливості, вимагають загальної ерудиції. Нас, студентів, захоплювало ще й те, що Професор завжди виявляв себе як справжній патріот. Він переконливо висловлюється на захист рідної мови, історії нашої держави. Хоч спочатку, напевне, було небагато однодумців, але з часом їх ставало більше і більше, бо Олександр Данилович завжди вселяв у своїх учнів віру в те, що Україна й українська мова жили, живуть і будуть жити.

Недаремно Василь Олександрович Сухомлинський відзначав: "Хороший учитель продовжує себе, свої знання, свої добрі якості в серцях і умах своїх вихованців. І немає нічого благороднішого від цієї справи". Щасливі ті, кому судилося бути Вашими учнями, Вельмишановний Олександр Даниловичу, які стали журналістами різних видань, популярними ведучими, редакторами, працівниками впливових ЗМІ сьогодні. Естафету Ваших думок, емоцій, мрій понесемо і ми, Ваші вихованці. Я вдячна долі, яка подарувала мені справжнього Вчителя та Наставника. Дай, Боже, Вам здоров'я, щастя, творчої наснаги!

* * *

ПОРАДНИК НА ЩОДЕНЬ

Культура мови – це проблема, що так чи інакше наявна в усякій національній спільноті і буває предметом публічного обговорення та пильної уваги мовознавців, письменників, взагалі людей, небайдужих до виражальних можливостей слова або до престижу своєї мови. Адже літературна мова в усіх народів відрізняється від розмовної, "народної", і потребує постійного дбайливого догляду, культивування.

Але в Україні питання культури української мови стояло і стоїть принципово інакше, ніж у національне "благополучних" суспільствах, бо його драматичним тлом є багатостраждальна історія нашої мови взагалі, століття прямих заборон і переслідувань або більш-менш прихованого підступного витіснення її з публічного вжитку, величезний мартиролог людей, які за неї обставали і за це постраждали.

Та й сьогодні, в незалежній Українській державі, питання про культуру повсякденного мовлення українців, на жаль, не втратило свого драматизму. Воно не зводиться до клопотів професійного вдосконалення мовців, як у "нормальних" суспільствах, а стосується долі рідної мови взагалі. І є частиною ширшого питання про масштаби і якість суспільного функціонування української мови.

Ці дві сторони справи щільно взаємопов'язані. витіснення української мови з багатьох сфер публічного спілкування призводило до нехтування її функціональних можливостей, до "завмирання" багатьох природних форм вираження, на зміну яким за умов потужного тиску російщення приходили форми спотворені, аж до так званого суржику. З другого боку, втрата природності й краси, засилля кальок з російської та суржику позбавляють мову унікальності (що і є підставою її існування), небезпечно зменшують "конкурентноздатність" ук-

раїнської мови в публічному і приватному мовленні, компрометують її, дають додаткові аргументи її недоброзичливцям.

Тому і за царських, і за радянських часів видатні українські письменники й мовознавці послідовно протистояли "псуванню" української мови, обстоювали її право бути собою і розвиватися, реагувати на зміни життя і суспільно-комунікативних потреб, виходячи з власної природи, а не в чужій моделі.

А в радянські часи, коли не можна було відкрито обговорювати болючі національні "та мовні проблеми", породжені державно проваджуваним російщенням, – звертання до теми культури мовлення залишалося чи не єдиним легальним способом апелювати до мовної та національної гідності українців. Влада чудово це розуміла, тому чинила всілякі перешкоди цій, сказати б, "мовно-довідковій" (чи "мовно-санітарній"?) службі, дозувала її роботу, а то й забороняла як вияв "національної обмеженості" чи й "націоналізму". Більше того, на противагу їй вона створила своєрідну мовну цензуру, яка стежила за тим, щоб у книжках (особливо в перекладах зі світової літератури) не було "застарілих" слів, під якими розумілися природні українські – "надто українські". Ще не так давно – в 60-ті й 70-ті роки – цькували таких чудових перекладачів, бездоганних знавців української мови, виразників духу й генія цієї мови, як Микола Лукаш, Григорій Кочур, Євген Попович, Анатоль Перепадя та інші.

Тож бути носієм органіки української мови, мовним експертом і порадиником – в Україні завжди означало бути причетним до справи нелегкої, а то й небезпечної і вимагало не лише особливого мовного таланту, а й громадянської мужності.

Зразком поєднання цих рис був Борис Дмитрович Антоненко-Давидович, наш видатний письменник, надзвичайно чутливий до мови, вразливий на мовні похибки й невтомний у кваліфікованих порадах та роз'ясненнях. Його численні статті на мовні теми свого часу були зібрані в книжці "Як ми говоримо", що витримала кілька видань.

Цю традицію "консультування" читача та мовця підхопив і продовжує відомий мовознавець Олександр Пономарів. Про-

тягом кількох років він виступає в масових українських виданнях із бесідами на теми української мови, з мовними порадами. Вони і становлять основу пропонованої книжки – продуманої цілісної праці, в якій популярність викладу поєднується з науковою коректністю та пошуком збалансованого підходу до складних моментів мовної практики. Книжка системно охоплює всі аспекти мовлення – від вимови до синтаксису. Цією системністю вона вигідно відрізняється від усіх дотеперішніх "практикумів" з української мови (хоч ми мали такі важливі й цінні: як "Складні випадки українського слововживання" Євгенія Чак, "Словник труднощів української мови" за редакцією Світлани Єрмоленко, а в глибшому минулому "Норми української літературної мови" Олекси Синявського, 1931 р., праці Олени Курило, – але то вже інший жанр).

Можливо, не всі конкретні поради автора будуть сприйняті з однаковою готовністю. Але той широкий та прискіпливий огляд вад нашої нинішньої мовної практики, який він зробив, уже сам собою матиме добрий терапевтичний ефект і прислужиться наближенню до головної мсти – повноцінного, масштабного та якісного, функціонування української мови.

Ця книжка мала б стати настільною для журналіста і службовця, диктора і студента, ділової людини і школяра; не зайвою вона буде в кожній культурній родині.

* * *

НЕ БУЛО ЩАСТЯ, ТАК...
ГОР ДОПОМІГ

Ми вже зазначали колись, що проблема літери "Г" в живій українській мові – яскравий приклад того, як ми багато чого починаємо – бурхливо, мало не як всенародну справу! – але до кінця, до логічного завершення ніколи не доводимо. А в наслідку виходить пшик. До офіційного правопису, а відтак до словників, підручників і букварів літеру "Г" ввели, де-юре вона існує, а от де-факто...

Якщо брати друковану продукцію, то спостерігається цікава картина. Є видання, зокрема газети, які літеру "Г" вперто і затято ігнорують. Це "Голос України", "Сільські вісті", "Молодь України", "Україна молода", "День", "Київська правда", "Київський вісник", тобто по суті всі загальнополітичні українськомовні або двомовні (українсько-російські) часописи. Є інша категорія – переважно видання національно-демократичного і націоналістичного спрямування ("Українське слово", "Шлях перемоги", "Час/Time"), які в бажанні утвердити "репресовану" з 1934 року літеру нагадують надміру старанного богомольця, що, б'ючи поклони, розбиває собі лоба. Літера "г" тулиться тут майже у кожному слові, навіть у грецизмах на кшталт "географія", "геологія".

Чи треба казати, що обидві крайності однаково шкодять справі? Читаючи офіційний "Голос України" або "Урядовий кур'єр", де часто вживані в газетній лексиці слова "грунт" ("підгрунтя", "обгрунтувати", "грунтовний"), "гвалт" ("згвалтувати"), "гава" ("прогавити"), "агрус", "гатунок", "гречний" тощо друкуються так, ніби й не змінилося нічого з часів Постишева – Щербицького (чомусь запеклого супротивника повернення літери "г" до української абетки), люди роблять висновок, що літера "г" ніщо інше, як вигадка націоналістів –

серйозні ж бо друковані органи її не вживають. Посилань на поліграфічні перешкоди (вибачте, шановні колеги!) не приймаємо! Бо всі, за рідкісним винятком, користуються зараз комп'ютерним набором, який дає в цьому плані широкі можливості. Швидше за все, справа тут не в перешкодах – реальних чи надуманих, – а в обридлій малоросійській неквапності і звичайних лінощах. Не виключено також, що деякі журналісти "старого гарту" свідомо "не пуцають" літеру на сторінки своїх видань: аби, не дай Боже, хтось не подумав, що вони стали "бандерівцями".

Не меншої шкоди завдають живій українській мові згадувані "лоборозбивальники". Ліплячи "г" де треба й де не треба, вони створюють жахливий правописний хаос. Газетярі, які вагаються і в принципі не проти нововведень до правопису, дивлячись на таке "гелготіння" своїх надміру "патріотичних" колег, просто губляться і зрештою відкладають свої наміри на кращі часи.

Українські газети й журнали, які вживають літеру "г" згідно з чинним правописом, можна перелічити на пальцях однієї руки.

Друкована продукція – не єдина сфера, де відновлена літера могла б утверджуватись. Уже в наш час у Києві з'являються вивіски і рекламні щити, де чинний правопис, певне через елементарне незнання, ігнорується. Так, біля станції метро "Нивки" красується рекламний щит оптово-речового ринку, на якому написано: "Галагани". Слово "галаган", як і похідне від нього прізвище, досить відоме у Києві, треба писати аж з двома(!) літерами "г" – "Галагани". Хотілося б, аби відповідна служба столичної держадміністрації нарешті звернула увагу на цю "дрібничку" і зобов'язала господаря згаданого рекламного щита зробити у своєму творінні дві зовсім незначні корективи. Так само слід виправити і вивіску магазину "Гудзики".

Конституція України – документ документів. Але ж і в її тексті літеру "г" зігноровано. Зокрема у тих випадках, коли позначаються літерами пункти і підпункти тих чи інших статей: "а", "б", "в", "г" і відразу "д" замість потрібного в цьому

випадку "г". Те саме з нумерацією будинків. Якби існували, скажімо, по вулиці Прирічній на Оболоні будинки "17-Г" і "17-Г", народ мусив би "відчути" різницю між двома звуками і відповідно літерами, як кажуть, на власній шкірі.

Та от з-за океану надійшла обнадійлива звістка, яка за інших обставин могла б сприйматися як курйоз. Прочитавши в українських газетах своє прізвище, віце-президент США Альберт Гор... серйозно образився. Річ у тім, що якщо писати його за "правописом" "Голосу України" чи "України молоді", то прочитується воно як "Ног". А це в свою чергу є звуковим омонімом до слова "whore", яке в перекладі з англійської означає "повія, шльондра, блудниця"! То, може, ця "міжнародна" прикрість змусить нарешті наші друковані ЗМІ всерйоз замислитись над вживанням літер "г" і "г"?

Як і де їх вживати? З цього приводу редакція "Вечірнього Києва" пропонує колегам і читачам випущену "Просвітою" у 1997 році брошуру доктора філологічних наук, професора Олександра Пономарева "Фонеми Г та Г. Словник і коментар".

* * *

ПОРАДНИК НА ЩОДЕНЬ

Так визначив Іван Дзюба головну мету книги "Культура слова" відомого мовознавця Олександра Пономарева. Як зазначає автор передмови, вона мала б стати настільною для журналіста і службовця, диктора і студента, ділової людини і школяра. Загалом книжка не зайвою буде в кожній культурній родині.

Життя не дуже пестило нашу мову на шляху до утвердження її в різних сферах спілкування: то не було умов для розвитку наукового стилю, то до краю звужувано рамки її офіційного використання, то ретельно, під різними приводами, винищувано її творців та плекальників. Але, незважаючи на все це, вона ввійшла у коло найрозвиненіших мов світу, має викристалізовані норми на всіх рівнях.

Тепер у нашій державі українська мова в усій її чистоті і красі має посісти належне їй місце. Певна річ, усі одразу не можуть заговорити добірною мовою. Однак є люди, які не мають права на помилки, бо їхнє слово повинне бути взірцем для решти громадян. Носіями зразкової української мови мусять стати державні діячі, урядовці всіх рангів. Тим часом мовні неладності трапляються навіть у важливих державних документах.

Щедро постачає Українську соборну державу "суржилом" Верховна Рада. Понад половини депутатів не хочуть розмовляти українською мовою, відверто демонструючи зневагу до неї. Не бракує джерел "суржику" й поза верховною Радою.

Дуже часто ми посилаємося на досвід цивілізованих держав. Але, на жаль, не всі пам'ятають, що однією з ознак цивілізованості держави є її ставлення до мови в усіх її проявах.

Професор Олександр Пономарів написав продуману цілісну працю, а якій популярність викладу поєднується а науко-

вою коректністю та пошуком збалансованого підходу до складних моментів мовної практики. Книжка системно охоплює всі аспекти мовлення – від вимови до синтаксису.

Як зазначав Іван Дзюба, можливо, не всі конкретні поради автора будуть сприйняті з однаковою готовністю. Але той широкий та прискіпливий огляд вад нашої нинішньої мовної практики, який він зробив, уже сам собою матиме добрий терапевтичний ефект і прислужиться наближенню до головної мети – повноцінного, масштабами та якістю, функціонування української мови.

Інформація "Урядового кур'єра"

* * *

ОЛЕКСАНДР ПОНОМАРІВ РАДИТЬ

Думав спершу озаглавити цю невеличку рецензію чимось на кшталт "Оаза, українське слово" (це, по-перше, перегукувалося б з оформленням обкладинки, по-друге, про "оазу" і "оазис" ідеться в одному з розділів книги), та вирішив отак, просто... Бо прізвище автора навчального посібника для студентів гуманітарних спеціальностей вищих закладів освіти "Культура слова. Мовностилістичні поради" (Київ, "Либідь", 1999 р.), відомого українського мовознавця, професора Національного університету імені Тараса Шевченка говорить само за себе, а "радить" – саме те слово, що найточніше передає м'який, довірчий, нементорський, хоча й науково вагомий, коректний тон книги. Правильно зазначає у своїй передмові академік Іван Дзюба, що праця Олександра Пономарева вигідно відрізняється (і не лише тональністю!) від попередніх "практикумів" української мови, покликаних, швидше, не радити, а "не пушати" у й без того вкрай вузькі тоді сфери вживання української мови "надміру українську" лексику, яка насправді являла собою питоме, українське. Щоправда, Іван Дзюба називає й здобутки на цій ниві, зокрема блискучу брошуру Бориса Антоненка-Давидовича "Як ми говоримо", "Складні випадки українського слововживання" Євгенії Чак тощо, але все-таки ці речі писалися в період тоталітаризму і планомірного зросійщення України, а відтак, як поодинокі оази не могли не зазнати на собі згубного подиху тієї мертвої духовної пустелі. Посібник Олександра Пономарева – і в цьому можна переконатися з перших же рядків – відзначається

розкутістю і легкістю стилю, пристрасстю і небайдужістю, а також – це особливо варто підкреслити – у кожному маленькому розділі, присвяченому чи то танцеві – датчанинові, чи то Білорусі – Беларусі, чи то Сіверськодонецьку – Северодонецьку, чи то будь-якому іншому "складному випадкові", відчувається чітка патріотична позиція автора, його висока національна гідність. Тобто Олександр Пономарів руйнує за давніми, пов'язані з комплексом меншовартісності забобони, вказує їх джерела і причини, робить це зі знанням справи, аргументовано, переконливо.

Але отакий, по-новаторському ненудний і несухий мовний практикум – значна, та лише частина книги. Окремі розділи становлять "Фразеологія", "Морфологія і синтаксис", підрозділи – "Кличний відмінок", "Фонеми Г та Ґ" тощо. А статті пана Олександра, вміщені під загальною і дещо скромною назвою "Роздуми і коментарі", є зразками чудової публіцистики. З одним важко погодитись – із задекларованим досить вузьким спрямуванням посібника. Та ні, Олександр Даниловичу, цікавою Ваша книга буде найширшому загалові – в цьому ми абсолютно... ой, даруйте, цілком переконані!

* * *

Лариса Онишкевич

ПРО НОВИЙ ПОСІБНИК З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Олександр Пономарів: Культура слова. Мовностилістичні поради. (Київ: Либідь, 1999, 240 стор.)

Від 1994 року, за постановою уряду України, при Кабінеті Міністрів діє Національна комісія з питань правопису. На цьому форумі проходять дискусії про правопис і потреби змін у ньому. Соборний, так званий Харківський правопис 1928 року існував тільки кілька років в УРСР, бо радянська влада поволи і насильно вводила зміни, які можна простежити на виданнях правопису 1933, 1946 і 1960 років. Всі ці зміни були виразно зроблені в напрямі „зближення” української мови до російської. За останні роки (1990, 1993 і 1996) зроблено також деякі зміни у правописі, але тепер задля того, щоб повернути деякі риси властиві українській мові.

Дехто в Україні нарікає на "хаос у правописі", воліючи зберегти советський правопис, бо, мовляв, люди вже до нього звикли. В діяспорі ми здебільша ще притримуємося Харківського правопису.

В кінці минулого року дискусії і рішення Комісії з питань правопису підсумував д-р Василь Німчук, директор Інституту української мови НАНУ, у малотиражному виданні „Український правопис: проєкт найновішої редакції”. Цей проєкт передбачає багато різних змін, про це повідомляла "Свобода".

Рівночасно д-р Олександр Пономарів, один із членів цієї ж Правописної комісії і співавтор проєкту, завідувач катедри мови та стилістики Інституту журналістики Київського університету, зібрав найтипівіші мовні помилки, які зустрічаємо в пресі, у різних виданнях та чуємо на радіо й на телебаченні України. Ці неправильно вживані слова, вислови чи назви є найчастіше прикладами русифікації мови. Автор поділив свою книжку на такі розділи: фонетика й вимова, наголос, лек-

---

© Онишкевич Л., 2005

сика, фразеологія, морфологія і синтаксис, і подав різні коментарі та поради.

До кожного прикладу є короткі пояснення і правильна форма: наприклад, **запорізька** (не *запорозька*), **Ганс** (не *Ханс*), **Гете** (не *Гьоте*), **Гемінгвей** (не *Хемінгуей*); державницький (не державницький). Автор пояснює, що „блюдо” – це не *страва*, а „Пасха” – це не *Великдень*, і що **олійна фарба** - це не „масло”, що має бути **навчальний рік** (а не *учбовий*), а **карати** - це не те саме, що „*наказувати*”.

Проф. Пономарів також пропонує вживати „відроджувані” українські синоніми, як **летовище** (аеропорт), **прямовисний** (горизонтальний), **двозвук** (дифтонг), **мала** (карта), **середник** (крапка з комою), **приросток** (префікс) і т. п. Неправильні конструкції з прийменником „по” почали поширюватися навіть у діяспорі: „*комісія по...*”, „*проректор по...*”, „*бюро по...*”, замість правильних форм: **комісія з ... бюро працевлаштування; у справі** (а не „по справі”), **кіоск для продажу і т. п.**

Щодо прізвищ, утворених на основі українських іменників, автор радить залишити ті самі наголоси, як в іменнику (*Коваль, Кравець*). Він також нагадує, що прізвища, які мають форму присвійних прикметників (*Ковалів, Лесів, Михайлів*), при відмінюванні підлягають правилу чергування голосних (*Ковалева, Лосеву, Михайловим*).

Видання буде дуже корисним і для України, і для діяспори. Посібник затвердило Міністерство освіти України.

* * *

ГЕНЕТИЧНИЙ КОД НАЦІЇ

Мабуть, важко передбачити, які саме почуття, думки викличе у кожного читача роман талановитого письменника сучасної Греції Костаса Асимакопулоса "Дерево, що танцює" *, який побачив світ у прекрасному перекладі українською мовою відомого мовознавця, професора Олександра Пономарева. Коли я поринав разом з героями книжки у вир визвольної боротьби греків за незалежність від турецької імперії, у моїй пам'яті зринали героїчно-трагічні сторінки української історії.

Незалежно від того, з якої частини земної кулі загарбники, колонізатори, їхні психологія, мораль, точніше, аморальність – однакові. Загарбники будь-що намагаються знецінити, знищити національний дух підкореного народу, його мову, культуру, віру, звичаї, традиції. За найменшу спробу визволитися, стати вільним, жорстоко карають. Костас Асимакопулос так описав влаштовану грекам бійню: "Турки палили й убивали жінок та дітей просто в їхніх домівках. Полум'я охопило цілі квартали, осяяло храм Святої Богородиці, піднеслося над пагорбами; небо набуло барви міді. Швидко, нетерпляче висипали з кораблів головорізи з кинджалами, що виблискували серед полум'я; вдиралися до будинків, грабували, гвалтували жінок та дітей, тягли на кораблі полонених, щоб везти на продаж. Був саме день Святої Параскеви (31 березня 1822 р. – ВЛ.). Цього дня правилося по всіх церквах Хіосу. Спалахи вогню, що раз по раз осявали місцевість, виття снарядів, зойки, що долинали з будинків, надихали каральників на ще більші звірства, що їх дони коїли інстинктивно. Неможливо було повірити, що так знущалися люди з людей... Матері, дружини, сестри, дівчатка, хлопчики непритомніли від знущань нищих гвалтівників, а їхні закатовані, зі зв'язаними руками й ногами чоловіки все те бачили, чули й мучилися від неспромоги

щось удіяти... Турки шаліли дедалі більше, розпанахували ножами - животи й вивертали кишки, відтинали голови старим і малим, вішали попів на смоківницях..."

Від лиходійності турецьких мілітаристів нічим не відрізнялися агресивні московські пригноблювачі. Неймовірно жорстокі репресії пройняли жахом Україну після того, як гетьман Іван Мазепа з допомогою шведського короля Карла XII спробував вирвати український народ з московського рабства. Підкупивши козацького старшину, генерал Петра І О. Меншиков 2 листопада 1708 р. здобуває гетьманську столицю Батурін, перетворює місто на купу попелу, а захисників та мирних жителів, у тому числі жінок і дітей (за одними відомостями загалом 6 тисяч, за іншими – близько 15 тисяч), показово й жорстко катує і страчує – для остраху всієї України. Французький посол у Московії з жахом доносить у Париж: "Московський генерал Меншиков приніс на Україну всі страхиття помсти та війни. Всіх приятелів Мазепа безчесно катовано. Україна залита кров'ю, зруйнована грабунками й виявляє скрізь страшну картину варварства переможців".

У травні 1709 р. московські війська здобули і зруйнували Чортомлицьку Січ, яка існувала понад століття. Вороги знесли навіть гробницю давніх отаманів, забрали гармати, державний скарб і прапори. Петро І безмежно зрадив, почувши новину про зруйнування Січі, і писав до Меншикова: "Ми прийняли з великою радістю звістку, що ви здобули це прокляте місце, джерело всякого лиха і надії наших ворогів". При цьому повідомляв генерала Апраксіна, "що полковник Яковлев заволодів цим клятим кублом і вирізав усю наволоч. Тим робом ми винищили останній пенъ Мазеপিного роду, і з цієї нагоди складаю вам найліпші побажання".

Роман "Дерево, що танцює" повністю підтверджує принципи, які сформулював академік Ярослав Дашкевич на основі дослідження українсько-російських взаємин та міжнаціональних відносин у Східній Європі: а) кожна експансія, незалежно від того, якими мотивами її виправдовують, є проявом імперіалізму тому, що її мета – підкорення чужого народу і захоп-

лення території, на якій він живе; б) кожен народ, що опинився у становищі завойованого, має право боротися за свою рівноправність як народу і за повноправність території, на якій він мешкає; в) національно-визвольна боротьба не виникає в умовах цілковитої рівноправності націй; передумовою її є співвідношення: "нація-гнобител ь – нація-пригноблений", "нація-дискриміна тор – нація-дискримінований"; г) методи національно-визвольної боротьби диктує нація-гнобител ь; якщо мирні (кажучи з точки зору наближення до наших часів – парламентські, пасивного спротиву) способи боротьби не дають результатів, пригноблена нація змушена застосовувати збройні методи боротьби; ступінь і характер пригноблення визначає рівень та інтенсивність боротьби пригноблених (наприклад, національно-визвольні змагання, чеченців проти московських загарбників).

Зіставляючи Голгофу випробувань українців з долею греків на тлі їх визвольної боротьби за незалежність своєї Вітчизни, маємо цілковиті підстави стверджувати, що основною прапричиною історичного збереження грецького й українського народів є мова, культура, духовність. Адже національна сутність духовності – це той граніт, що на ньому зберігалися грецький і український народи, витримавши найтяжчі випробування.

На жаль, чужинці ніколи не замислюються над тим, скільки віддав народ, аби його батьківщина стала державою, скільки синів і дочок офірував, скільки куль дістав у боротьбі, скільки моральних зусиль було витрачено, щоб глибоко збагнути: покірних топчуть нахабніше і б'ють жорстокіше. Той, хто повстає за правду, мовби воскресає з мертвих.

Роман Костаса Асимакопулоса "Дерево, що танцює", завдяки перекладові О. Пономарева, вчить українців глибше пізнати своє національне "Я", відчути, що любов до Батьківщини – акт найвищого діяльного духовно-національного самовизначення, зрозуміти, що зденаціоналізована людина втрачає доступ до найглибшого національного колодязя духу і священних вогнів життя, вона приречена на щезання. Якщо

та чи та держава, нація не виховує патріотів, вона не має майбутнього. Мусить жити національно-історична пам'ять, що надихає людей мужністю. Тільки за таких умов, попри всі бурі та грози, народ виявляє гідну подиву живучість і залишається на своїй землі. Духовна анемія, аморальність, нігілізм, космополітичний інтернаціоналізм ведуть лише до культурно-ціннісного роззброєння, духовно-національного здичавіння, всенародного цинізму.

В умовах сучасної глобалізації греки цілеспрямовано захищають свою національну увиразненість, основою якої є мова. В Україні ж багато високих посадовців з оточення Президента і Прем'єр-міністра, чимало депутатів Верховної Ради досі не усвідомили, що українська мова – це генетичний код української нації, який поєднує минуле із сучасним, інтегрує її, програмує майбутнє і забезпечує буття нації у вічності. Яскравим прикладом їхнього байдужого, нігілістичного, цинічного ставлення до української мови є проект указу Президента „Про захист прав громадян на використання російської мови та мов інших національностей України". Відомо (а може, ті, хто пише укази Президентові України, не хочуть про це знати?!), що за майже 350 років панування Московії над Україною було видано 479 циркулярів, указів, розпоряджень, спрямованих не на захист, а проти української мови, на її знищення. Це призвело до зросійщення, морально-духовного каліцтва мільйонів українців. Дискримінаційне становище, в якому опинилася українська мова внаслідок її упослідження російськими колонізаторами упродовж століть, сьогодні декому з ешелонів вищої влади, наприклад, П. Порошенкові, дуже кортить законсервувати.

Проект указу Президента спрямовується не на захист прав громадян на використання російської мови, яка проникла в Україні в щонайменші шпарини, а на захист прав і росіян, і зденационалізованих українців, – тобто малоросів, хто волів би загалом не володіти та не користуватися в Україні державною українською мовою (а. погрібний). Отже, йдеться про санкціонування офіційної двомовності (тобто, одномовності –

російської), надання російській мові в Україні статусу офіційної (тобто державної) і створення передумов для занепаду української мови в Україні. На те саме націлений також проєкт закону про мови головного соціаліста О. Мороза.

Мову дав кожній нації Бог, і тільки рідне слово втілює увесь спектр духовного життя народу, повнокровно відображає мислення, почуття, моральність, створює внутрішню гармонію між фізичною та духовною природою нації, стимулює розвиток національного буття, формує культуру. Справжню націю об'єднує мова, культура, спільна релігія, територія. Державна українська мова в Україні – це своєрідний державний кордон, прокладений в інформаційному та культурному просторах, який разом з географічним дає змогу чітко визначити, а що ж таке власне є держава Україна. Російській мові в Україні ніхто і ніщо не загрожує, її життєствердне джерело – Росія. Зникне українська мова – не буде української нації, не буде української України; може залишитися тільки географічна назва "Україна" з московськими хахлуями.

Роман "Дерево, що танцює" – наснажений духом Віри, Надії, Любові. Його автор Костас Асимакопулос разом з перекладачем Олександром Пономаревим щиро спонукають читача думати, утверджувати Істину, Красу, Правду, Добро – вічні духовні цінності для всіх людей, дбати про збереження розмаїття світу, розвиток мови, культури, духовності кожного етносу, народу, нації.

---

* Асимакопулос Костас. Дерево, що танцює (пер. з новогрецької) – К: "К.І.С.", 2004.

* * *

"ДЕРЕВО, ЩО ТАНЦЮЄ"

Саме таку незвичну назву має один з останніх романів Костаса Асимакопулоса, виданий 2004 року. Про твори цього визначного письменника сучасної Греції, голови грецького ПЕН-клубу написано багато схвальних відгуків. Та й не дивно, адже за історичні романи "Володар та його статуя" й "Альтана з Парги" його двічі вшановано преміями Атенської академії. За драматичні твори К. Асимакопулос має відзнаки Міністерства культури й науки Греції та Французької академії літератури й мистецтв. Твори письменника перекладені 16-ма мовами. Окрім того, К. Асимакопулос виступає і як перекладач, сценарист, кіно- й театральний режисер. За його сценаріями поставлено художні фільми "Винуватці", "Хліб для втікача", "Занедбаність", "Чудові дні", "Родина Хорафаса", "Відступників не існує".

У романі "Дерево, що танцює" читач знайде захопливий сюжет, багатий історичний та етнографічний матеріал, цікаві характери героїв. На прикладі життя подружжя Стратиса та Вангеліни з невеликого міста Кіми на одному з островів Егейського моря відтворено мрії, сподівання, радощі й жалі грецького народу в ХІХ столітті. Нелегкі людські долі змальовано на тлі визвольної боротьби Греції за незалежність.

Завдяки майстерному перекладові з новогрецької відомого українського мовознавця, доктора філологічних наук Олександра Пономарева роман читається на одному подиху. Перегортавши останню сторінку твору, жалкуєш, що доведеться розлучатися з його героями, з якими ти зріднився. Перед твоїми очима пройшли дні й роки кількох поколінь родини з Кіми, нелегкі, а інколи й трагічні долі. Чому злигодні не обминули подружжя Стратиса та Вангеліни, навіть їхніх дітей, які щойно побачили світ? Мабуть, тому, відповідає автор, що коли

народжується дитина, над її колискою стоять богині долі й визначають її даліше існування, шлях у житті. Ось чому одним ведеться добре, без клопотів та горя, а дехто мусить пройти крізь муки й поневіряння. Є люди, життя яких являє собою суцільне випробування. Немовби їх несе бурхлива річка і то б'є об береги, то жбурляє на бистринь, аж поки викине в одвічну безмовність моря.

Переборовши усі життєві бурі й шторми, герої роману вистояли, не зламалися. Вірили: усе, що трапляється, перемелеться, бо життя – то жорна, а людина попри всі грози виявляє гідну подиву живучість і залишається на своїй землі.

Чи є десь таке дерево, що танцює, чи воно – тільки плід уяви диваків? Відповідь на це запитання знайдеш лише на останній сторінці роману: "Можливо, то саме життя з усім, що в ньому є, хитається під вітром?, Пташки на гілках, кузки, метелики, щоденні радісні, сумні й невірогідні події – либонь, це і є те дерево, що танцює. Під музику якого скрипаля воно йде в танок? Хто є захисником та провідником? Чи не Доля?".

Костас Асимакопулос переконаний: саме так почали тлумачити явище дерева, що танцює, навчені життєвим досвідом старі люди. Усе пережите впродовж століття – а скільки ж було непересічного! – залишається на його гіллі. Далі з'являється нове. І так нескінченно. Хоч би яка шалена була музика танцю, вона не може вирвати коріння. Жодні вітри не здатні звалити дерево. Його крона ряснішає, вбираючи відголоси всіх, хто жив.

* * *

ОСНОВНІ ДАТИ ЖИТТЯ Й ДІЯЛЬНОСТІ

Олександр Данилович Пономарів народився 17 жовтня 1935 р. в м. Таганрозі Ростовської обл.

1943–1951 — учень Носівської неповної середньої школи Неклинівського р-ну Ростовської обл.

1951–1955 — учень Таганрозького авіаційного технікуму.

1955–1956 — майстер, технолог Казанського заводу дезінфекційного обладнання.

— учень десятого класу вечірньої загальноосвітньої школи.

1956–1961 — студент російського відділення філологічного факультету Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

1960 — перекладач кіпрської групи в центральній комсомольській школі при ЦК ВЛКСМ.

1961–1976 — молодший науковий співробітник Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР.

1975 — захистив кандидатську дисертацію на тему "Лексика грецького походження в сучасній українській мові".

1976–1979 — редактор, старший редактор видавництва "Техніка".

1979–1987 — старший викладач, викладач, старший викладач, доцент кафедри стилістики факультету журналістики КДУ.

1985 — член Національної спілки журналістів України.

З 1985 — головний редактор газети "Київський університет".

1987 — Почесна Грамота Президії Верховної Ради УРСР.

1987–1988 — виконуючий обов'язки завідувача кафедри стилістики факультету журналістики КДУ.

1988–2001 — завідувач кафедри стилістики (мови засобів масової інформації) факультету журналістики (Інституту журналістики) КДУ (КНУ).

1991 — захистив докторську дисертацію на тему: "Проблеми

- нормативності української мови в засобах масової інформації".
- ВАК від 16 серпня присвоїв вчений ступінь доктора філологічних наук.
  - Державним комітетом СРСР з народної освіти від 29 листопада присвоїв учене звання професора по кафедрі стилістики і редагування.
- 1992 — делегат від України Міжнародного конгресу перекладачів грецької мови.
- 1993 — член Національної спілки письменників України.
- 1993–1995 — член експертної ради з питань філології ВАК України.
- 1995–1998 — професор Інституту східноєвропейських студій Карлового університету в Празі.
- З 1997 — заступник голови Всеукраїнського товариства "Просвіта" ім. Тараса Шевченка.
- 1997 — за вагомих особистий внесок у підготовку журналістських кадрів, вивчення питань теорії, практики, розвитку української журналістики присвоєно звання "Заслужений журналіст України".
- академік Академії наук вищої школи України.
- 2001–2003 — голова експертної ради з мовознавства ВАК України.
- 2002 — лауреат Всеукраїнської премії І. Франка Національної спілки журналістів України.
- медаль Будівничий України Всеукраїнського товариства "Просвіта" імені Тараса Шевченка.
- 2004 — лауреат Всеукраїнської премії імені Бориса Грінченка.
- Член правління української асоціації україністів, учасник 5-го, 6-го Міжнародних конгресів україністів.
- Член наукових, науково-популярних та журналістичкознавчих видань "Слово Просвіти", "Дивослово", "Пам'ять століть", "Українська мова в школі" та ін.

* * *

СПИСОК ДРУКОВАНИХ ПРАЦЬ

1961

Т. Г. Шевченко новогрецькою мовою // Голос Шевченка над світом: Збірник. – К.: Вид-во КДУ, 1961. – С. 171–181.

1962

Греція літературна / У співавт. В. Мадіссон // Літ. Україна. – 1962. – 12 жовтня.

Шевченка читатимуть новогрецькою мовою // Всесвіт. – 1962. – № 3. – С. 50–51.

1963

Важливий етап у розвитку української ономастики // Доп. та повід. наукової ради з проблем "Закономірності розвитку нац. мов" АН УРСР / У співавт. О. Стрижак. – К.: Наукова думка, 1963. – С. 114–129.

Тевкрос Антіас – співець свободи // Літ. Україна. – 1963. – 30 квітня. – № 35 (1901). – С. 4.

Справи ономастичні // Літ. Україна. – 1963. – 1 жовтня.

1964

"Місто найясніших" (про походження топонімів на *-поль*) // Літ. Україна. – 1964. – 11 серпня.

1965

Наша спільна нива // Літ. Україна. – 1965. – 29 січня.

Про лексичні й фразеологічні паралелізми в новогрецькій та українській мовах // Дослідження з лексикології та лексикографії: Збірник. – К.: Наукова думка, 1965. – С. 223–235.

1967

З історії слів // Мовознавство. – 1967. – № 1. – С. 84.

Краса рідного слова // Дніпро. – 1967. – № 9. – С. 137–142.

Окремі випадки порушення норм української літературної мови // Питання мовної культури: Зб. – К., 1967. – Вип. 1. – С. 34–36.

1968

Відмінювання іменників у сартансько-чермалицькій говірці румейського діалекту новогрецької мови // Мовознавчі студії: Зб. – К.: Наукова думка, 1968. – С. 38–47.

1969

Ще раз про власні імена людей // Мовознавство. – 1969. – № 1. – С. 84–85.

1970

Частіше заглядаймо до словників // Друг читача. – 1970. – 26 травня.

Дещо про калькування // Друг читача. – 1970. – 21 липня.

Про деякі відхилення від норм // Друг читача. – 1970. – 11 серпня.

Про значеннєві відтінки деяких слів // Друг читача. – 1970. – 15 вересня.

Як перекладати активні дієприкметники теперішнього часу // Друг читача. – 1970. – 10 листопада.

Про деякі улюблені слівця // Друг читача. – 1970. – 22 грудня.

1971

Про легкі переклади та тяжкі наслідки [*під псевдонімом Олеся Данилюка*] // Друг читача. – 1971. – 2 березня.

1973

Специфічно українська лексика грецького походження // Мовознавство. – 1973. – № 5. – С. 60–66.

Коментарі. Словник імен та назв до перекладу "Іліади" Гомера // Руданський С. Твори: Переклад "Іліади". – К.: Наукова думка. – 1973. – Т. III. – С. 436–446.

1974

Морфемна омонімія та фонетична варіантність грецизмів в українській мові // Мовознавство. – 1974. – № 2. – С. 37–45.

Лексика греческого происхождения в современном украинском языке / Автореферат кандидат. диссерт. – К., 1974. – 24 с.

1979

Примітки до перекладених творів Я. Ріцоса // Ріцос Я. Поезії. – К.: Дніпро, 1979. – С. 196–199.

1981

Акцентуаційні й орфоепічні норми в лекторському мовленні
// Трибуна лектора. – 1981. – № 10. – С. 20–22.

Український еллініст Андрій Білецький (новогрецькою мовою)
// Елліносовієтика хроніка. – Афіни, 1981. – № 65. – С. 17.

1982

Атра – аяй // Етимологічний словник української мови / У
співавт. – К.: Наукова думка, 1982. – Т. 1. – С. 97–101.

Культура граматичних форм // Трибуна лектора. – 1982. – №
10. – С. 30–32.

1983

Норми літературної мови в засобах масової інформації // Осо-
бливості мови і стилю засобів масової інформації. – К.:
Вища школа, 1983. – С. 50–62.

Тропи. – окраса лекторського мовлення // Трибуна лектора. –
1983. – № 8. – С. 34–36.

Не біймось заглядати у словник // Журналіст України. – 1983.
– № 6. – С. 42–44.

Будьмо пильнішими // Журналіст України. – 1983. – № 10. –
С. 43–44.

Слово в ефірі // Телерадіовісник України: Зб. – 1983. – Вип. 4.
– С. 62–69.

1984

Не спинитися на рівні лексики // Журналіст України. – 1984. –
№ 6. – С. 44–45.

1985

Етимологічний словник української мови / У співавт. – К.: Наукова думка, 1985. – Т. II. – С. 180–211.

Словник античної міфології / Співавт. І. Козовик. – К.: Наукова думка, 1985. – с.; Вид. 2-ге. – К.: Наукова думка, 1989. – 238 с.

Методичні вказівки до курсу "Практична стилістика української мови. (Лексика і фразеологія)". – К.: Вид-во КДУ, 1985. – 24 с.

1986

Стилістичні особливості нарисових жанрів (депоновано) // Особенности языка и стили средств массовой информации / ИНИОН АН СССР: Зб. – 1986. – № 24005.

1987

Авангард, Армія, Змагання // Календар "Нива". – К.: Радянська Україна, 1987.

Естетика імені // Літ. Україна. – 1987. – 6 серпня. – № 32. – С. 6.

Увага: наголос! // Журналіст України. – 1987. – № 12. – С. 28–30.

1988

"Слово.." мовою румеїв // Літ. Україна. – 1988. – 10 березня. – № 10. – С. 3.

Філія і філіал. Відбірковий чи відбірний? // Журналіст України. – 1988. – № 5. – С. 35–36.

Кияни і каштани // Вечірній Київ. – 1988. – 10 червня.

- Розповіді про імена / Рецензія на кн. А. Коваль "Життя і пригоди імен" // Радянська освіта. – 1988. – 8 липня. – № 55 (3860). – С. 3.
- Жіночі назви професій // Журналіст України. – 1988. – № 9. – С. 38–39.
- Слово переконує // Культура слова. – 1988. – № 35. – С. 21–25.
- Культура мысли. – культура речи // Советская журналистика на путях перестройки: Зб. – К.: Вища школа, 1988. – С. 142–147.
- Варваризми // УЛЕ. – К.: УРЕ, 1988. – Т. 1. – С. 142–147.
- Візантійська література // УЛЕ. – К.: УРЕ, 1988. – Т. 1. – С. 318–319.
- Гаплогія // УЛЕ. – К.: УРЕ, 1988. – Т. 1. – С. 388.

1989

- Пути улучшения лингвостилистической подготовки журналистов // Материалы совещания заведующих кафедрами фтов и отд. журналистики университетов: Зб. – К.: Изд-во КГУ, 1989. – С. 63–65.
- З застарілими мірками // Київський університет. – 1989. – 7 квітня. – № 13 (1865). – С. 3.
- Вінегрет в ефірі // Культура і життя. – 1989. – 9 липня.
- Зоря мови нашої // Молодь України. – 1989. – 6 серпня. – № 151 (16232). – С. 2–3.
- Не розпалюймо пристрастей // Слово. – 1989. – 15 вересня. – № 1.
- Гласно, демократично, зважено, вдумливо // Рад. Україна. – 1989. – 15 вересня.
- Плекаймо носіїв духовності // Літ. Україна. – 1989. – 16 лис-

топада.

Етимологічний словник української мови / У співавт. – К.: Наукова думка, 1989. – Т. III. – С. 45–69; 355–411.

1990

Коли ж скресне крига? // Київ. – 1990. – № 1. – С. 139–144.

А я за зміни (до нового видання "Українського правопису") // Рад. освіта. – 1990. – 15 червня.

Засоби художньої експресії в публіцистичному стилі / У співавт. // Взаємодія художнього і публіцистичного стилів української мови. – К.: Наукова думка, 1990. – С. 166–179.

Мова української реклами // Журналістика. Преса. Телебачення. Радіо: Зб. – К.: Либідь, 1990. – № 22. – С. 119–127.

Життя духовного основа // Молодь України. – 1990. (Постійна рубрика).

Запозичення // УЛЕ. – К.: УРЕ, 1990. – т. II. – С. 240–241.

Інтернаціоналізми // УЛЕ. – К.: УРЕ, 1990. – т. II. – С. 325.

Іншомовні слова // УЛЕ. – К.: УРЕ, 1990. – т. II. – С. 326.

1991

Проблеми нормативности українського язика в средствах массовой информации / Дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук у формі наукової доповіді. – К., 1991.

За Україну, за її волю! // Молодь України. – 1991. – 15 березня. – № 51 (16632). – С. 1.

Сучасна українська мова: Підручник / У співавт. – К.: Либідь, 1991. – 310 с.

Короткий російсько-український словник для працівників бі-

бібліотек ВНЗ / Відп. ред. О. Д. Пономарів. – К.: НМК ВО, 1991. – 25 с.

1992

Ефір незалежної України // Слово. – 1992. – Лютий. – Ч. 2 (47). – С. 2.

Правопис не яблуко розбрату // Голос України. – 1992. – 31 січня; Слово. – 1992. – Березень.

Чари Гончарової мови // Літ. Україна. – 1992. – 2 квітня.

Стилістика сучасної української мови: Підручник. – К.: Либідь, 1992; 2-ге видання. – 1993. – 248 с.

Національний аспект у лексикографічних дослідженнях Івана Огієнка і сучасність: Тези доп. Всеукр. наук. конф. до 110-річчя від дня нар. І. Огієнка. – Львів, 1992. – С. 155–157.

Засоби масової комунікації як форма бізнесу: Доп. "ЗМІ з погляду к-ри мовлення" // Тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. – К., 1992.

Конгрес елліністів // Літ. Україна. – 1992. – 25 червня.

Боже великий, державу храни! (нотатки з кримського конгресу українців. Моя назва – "Барви осіннього Криму") // Освіта. – 1992. – 27 жовтня.

Офіційно-діловий стиль української мови на сучасному етапі // Тези доповіді на конференції факультету журналістики "Преса у політичній системі суспільства". – К.: ВПЦ "Київський університет". – 1992. – С. 36–37.

1993

Аби лиш не образивсь обиватель (Моя назва – "Престиж української мови") // Освіта. – 1993. – 20 січня.

- Скільки врем'я чи котра година? // Вечірній Київ. – 1993. – 11 лютого.
- Сучасна українська мова: Довідник / У співавт. / За ред. О. Пономарева. – К.: Либідь, 1993. – 330 с.
- Програма курсу "Практична стилістика укр. мови". – К.: ВПЦ "Київський університет", 1993. – 7 с.
- Історія в словах (Олександр, Олексій) // Київ. старовина. – 1993. – № 1. – С. 119.
- Слово мовлене і писане / У співавт. С. Єрмоленко // Голос України. – 1993. – 8 червня. – № 105 (605). – С. 6.
- Історія в словах (майдан, площа) // Київ. старовина. – 1993. – № 2. – С. 112.
- Засмічений сад української мови // Укр. газета. – 1993. – № 12–13. – Серп.-верес. – С. 5.
- Дещо про національну свідомість // Слово і час. – 1993. – № 5. – С. 81–82.
- "Не стареют душой ветераны"... і круглови, і КПУ (моя назва – "Узаконення п'ятої колони" // Укр. газета. – 1993. – 4–17 листопада. – № 18.
- Історія в словах (Запорізька Січ, гетьман, козак, кіш) // Київ. старовина. – 1993. – № 5. – С. 94–95.
- Роль засобів масової інформації у становленні державного мислення українців // Засоби мас. інф. й утвердж. держ. суверенітету України: Матеріали наук.-практ. конф. – Львів, 1993. – С. 66–69.
- Правопис і культура мови // Телерадіовісник України. – 1993. – Ч. 4. – С. 52–57.

1994

Сучасна українська мова: Синтаксис / У співавт. / Ред. О. По-

номарева. – К.: Либідь, 1994. – 256 с.

Шевченкове слово // Київ. старовина. – 1994. – № 5. – С. 100–101.

Лексика іншомовного походження в засобах масової інформації // Тези наук. конф. "Засоби мас. інф. і процеси державотворення в Україні". – К., 1994. – С. 57–58.

Подорожуючи Україною і трохи далі // Золоті ворота. – 1994. – № 3 (9). – С. 96–100.

Гіркі плоди Російської імперії // Укр. газета. – 1994. – 17–30 березня.

Закон про мови не в законі // Укр. Газета. – 1994. – 22 листопада.

Офіційно-діловий стиль української мови як показник її повнокровного функціонування // Українське слово. – 1994. – 15 грудня. – № . – С. 14.

Числівники в часових назвах // Телерадіовісник України. – 1994. – Ч. 6. – С. 50–54.

Наша мова не продукт, а душа великого народу // Укр. газета. – 1994. – 13 жовтня. – № 19. – С. 4.

1995

Тільки мова єднає народ // Вечірній Київ. – 1995. – 23 лютого. – № . – С. 2.

Закон про державність української мови і дійсність // Закон і бізнес. – 1995. – 23 серпня. – Ч. 34. – С. 1.

Народ мій є! Народ мій завжди буде! // Слово Просвіти. – 1995. – Ч. 6. – Серпень. – С. 1–2.

Вага мовленого слова // Телерадіовісник України. – 1995. – Ч. 4. – С. 36–40.

Державна мова в будівництві демократичної держави // Мате-

ріали міжнар. наук.-практ. конференції "Вільна преса в демократичній державі". – К., 1995. – С. 38–39.

Розкручується новий виток зросійщення // Матер. наук. конф. "Мова державна. – мова офіційна". – К., 1995. – С. 122–123.

Закон про мови потребує вдосконалення // Українське слово. – 1995. – Ч. 5. – 2 лютого.

З історії назв козацьких реалій // Зб. наук. праць "Історія українського середньовіччя: Козацька доба". – К., 1995. – Ч. 2. – С.4–9.

На нашій, на своїй землі // Вечірній Київ. – 1995. – 20 грудня. – № 263–264 (153375–153376). – С. 2–4.

1996

"КаСки" з "ТелерадіоАмпані" // Укр. Газета. – 1996. – 23 березня. – № . – С. 7.

Послухаймо тоді професора Огієнка (моя назва – "Грамматичні й неграматичні думки про Україну") // Укр. Газета. – 1996. – 4 квітня. – № 7 (89).

Хай не манкурти шлях нам визначають // Слово Просвіти. – 1996. – Ч. 6. – Червень.

Фонетичне засвоєння грецизмів в українській мові // Тези доповіді Міжнародної наук. конф. пам'яті проф. А. О. Білецького (1911–1995) "Актуальні питання сучасної філології". – К., 1996. – С. 76.

Трамплін для випурхування за кордон (про мову в Національній опері України) // Укр. Газета. – 1996. – 5 грудня.

Незглибимість мовних скарбів // Молодь України. – 1996. – 26 грудня.

Мовний портрет сучасного журналіста // Доповідь на міжн. наук.-практ. конф. "Журналістика й проблеми формування

нової політичної еліти в посткомуністичних державах. – К., 1996. – С. 48–50.

1997

Про своєрідну мовну палітру ІСТУ // Укр. Газета. – 1997. – 2 лютого.

Україна в нас одна // Час-Тіме. – 1997. – 6–12 березня.

Непереконливі репліки запальних роздумів // Літ. Україна. – 1997. – 17 квітня. – № . – С. 6.

Життя духовного основа // Молодь України. – 1997. – 4 лютого.

Життя духовного основа // Молодь України. – 1997. – 18 березня.

Життя духовного основа // Молодь України. – 1997. – 1 серпня.

Фонеми Г та Ґ: Словник і коментар // К.: ВЦ "Просвіта", 1997. – 36 с.

З історії прийменникових конструкцій // Українська журналістика – 97: Зб. – К., 1997. – С. 113–116.

Мовна освіта студентів // Вечірній Київ. – 1997. – 24 травня.

Незалежна держава й державна мова // Пам'ять століть. – 1997. – № 2. – С. 125–128.

Грецизми в українській мові // Записки історико-філологічного товариства Андрія Білецького: Зб. – К., 1997. – Т. I. – С. 21–27.

Сучасна українська мова: Підручник / У співавт. / За ред. О. Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – 399 с.

Як бути нам, українцям? // Слово Просвіти. – 1997. – Ч. 10. – Жовтень.

1998

- Національна ідея без варіантів // Слово Просвіти. – 1998. – Ч. 4. – Квітень.
- Оберіг держави й нації // Слово Просвіти. – 1998. – Ч. 5. – Травень.
- Крізь "росіємовні" акценти // Укр. Газета. – 1998. – 24 вересня. – № 16 (142). – С. 4.
- Пораднику, дай раду собі! // Освіта. – 1998. – 4–11 листопада.
- Невмотивовані розбіжності українського правопису // Сучасність. – 1998. – № 4. – С. 126–128.
- Українська мова в сучасній Україні: Доповідь на міжн. наук. конф. 28–29 лист. 1996 р. // Проблеми утвердження і функціонування державної мови в Україні: Зб. – К.: Вид. дім "KM Academia", 1998. – С.7–8.

1999

- Лексика слов'янського походження в новогрецькій мові // Зб. праць Міжнародної науково-практичної конференції "Україна-Греція: історична спадщина та перспективи співробітництва". – Маріуполь, 27–29 травня. – Маріуполь, 1999. – Т. 2. – С. 5–7.
- Мовностилістичні особливості сучасних засобів масової інформації України // Зб. "Сучасна інформаційна політика". – К., 1999. – С. 9–12.
- Словник, який уводитиме в оману // Урок української. – 1999. – № 4–5. – С. 23–24.
- Фразеологічні звороти в романі Нікоса Казандзакіса "Кумедні й лихі пригоди Алексиса Зорбаса" та відтворення їх українською мовою // Записки історико-філологічного товариства Андрія Білецького: Зб. – К., 1999. – Т. III. – С. 65–67.

Критично заглядайте в цей словник! // Літ. Україна. – 1999. – 1 квітня. – С. 11.

Імперські ілюзії Затуліних (моя назва – "У полоні імперських ілюзій") // Укр. Газета. – 1999. – 8 квітня. – № 7 (155). – С. 8.

Культура слова. Мовностилістичні поради. – К.: Либідь, 1999; Вид. 2-ге. – К.: Либідь, 2001. – 239 с.

2000

Відродження національних мов // Зб. наук. праць "Слово і суспільство" у посткомуністичних країнах. – К., 2000. – Ч. I. – С. 27–30.

Українська мова на рідній землі // Урядовий кур'єр. – 2000. – 29 лютого.

Мовні права та обов'язки // День. – 2000. – 12 квітня. – № 65. – С. 5.

Міжмовні стосунки в сучасній Україні: Доповідь // Зб. мат. Міжнар. науково-практ. конференції "Національна ідея. Уроки останнього десятиріччя". – К., 2000. – С. 32–36.

Український правопис на шляху очищення // Освіта. – 2000. – 14–21 червня. – № 27 (4847). – С. 6.

Всяк суший в ней язык // События и размышления. – 2000. – № 2. – 07.2000. – С. 15–17 (спецвыпуск).

Плекати мову – це ще й дотримуватися її норм // Урок української. – 2000. – № 3. – С. 14–16.

Українській мові – український правопис // Українська мова і література в школі. – 2000. – № 4. – С. 52–53.

Стилістика сучасної української мови: Підручник. Вид. 3-є. – Тернопіль, 2000. – 248 с.

Антропоніми в близькоспоріднених мовах // Самостійна Україна. – 2000. – 25 липня.

Грецизми // Українська мова: Енциклопедія. – К.: "Українська енциклопедія", 2000. – С. 112.

Назви рослин в українських загальномовних словниках / Відп. ред. О. Д. Пономарів. – К.: ВЦ КНУ, 2000. – 77 с.

Лексика іншомовного походження // Українська мова і література в школі. – 2000. – № 3. – С. 65–67.

2001

Сучасна українська мова: Підручник. Вид. 2-ге, перероблене. – К.: Либідь, 2001. – 399 с.

Правопис: судді хто? // Україна молода. – 2001. – 1 лютого. – С. 5.

Правопис: хто проти? // Свобода Нью-Йорк. – 2001. – 27 квітня. – № 17. – С. 16, 20.

Мусимо мати власний правопис // Свобода, Нью-Йорк. – 2001. – 1 червня. – № 22. – С. 10.

Передмова до зб. поезій А. Дмитрова // Дмитрів Анатолій. Я вас зустрічаю. – К., 2001. – С. 3–6.

Іменники жіночого роду в назвах за професіями // Філософсько-антропологічні студії: Зб. – К., Вид-во Стилос, 2001. – С. 183–186.

Класики українського письменства і В. Пепа, О. Негребецький та інші // Слово Просвіти. – 2001. – Ч. 3 (81). – Березень. – С. 12.

Літературно-мистецьке шістдесятництво як один із чинників національного відродження в ХХ столітті // Василь Стус у контексті європейської літератури: Матеріали II Всеукраїнської наук. конф. Донецьк, 20–21 вересня 2001. – Донецьк, 2001. – С. 36–38.

2002

- Парадокси незалежної України // Слово Просвіти. – 2002. – 4 січня. – Ч. 1 (118). – С. 6.
- Українці за океаном // Укр. Газета. – 2002. – 10 січня. – № 1.
- Вікторів двоє, напрям. – один (Російська Україна та її "ідеологи" Черномірдин і Медведчук) // Україна молода. – 2002. – 25 січня. – № . – С. 4.
- Велич національного гімну // Слово Просвіти. – 2002. – Ч. 4 (121). – 25 січня.
- Андрій Білецький. – теоретик і практик перекладу // Зб. наук. праць "Мовні і концептуальні картини світу". – К., 2002. – С. 107–109.
- Вибір синтаксичної побудови // Урок української. – 2002. – № 1. – С. 20–21.
- Мовностилістичні поради // Урок української. – 2002. – № 2. – С. 31–32.
- Мова передусім // Дніпро. – 2002. – № 5–6. – С. 82–84.
- Українська мова й інформаційний простір України // зб. "Проблеми семантики слова, речення та тексту". – К., 2002. – Вип. 8. – С. 275–277.
- Повернення до національних засад в українській термінології // Вісник Нац. ун-ту "Львівська політехніка" "Проблеми української термінології". – Львів, 2002. – № 453. – С. 14–16.
- Позамовні чинники протидії утвердженню української мови як державної // Міжвідомч. наук. зб. "Українське мовознавство". – К., 2002. – Вип. 24. – С. 91–94.
- Український правопис у запитаннях і відповідях // Українська мова. – 2002. – № 4. – С. 107–114.
- Для нас вона [в] світі єдина, одна... // Слово Просвіти. – 2002.

– Ч. 45 (161). – 8–14 листопада.

Наступ на мову // Сіверщина. – Чернігів. – 2002. – 27 грудня.
– С. 4.

2003

Крилате слово Алли Коваль // Вечірній Київ. – 2003. – 19 березня.

Етимологічний словник української мови / У співавт. – К.: Наукова думка, 2003. – Т. IV. – С. 300–370; 568, 583, 614, 615, 622.

Новогрецько-український словник / У співавт. – К.: Просвіта, 2003. – 348 с.

Покладемо край паплюженню // Слово Просвіти. – 2003. – 16–22 липня. – Ч. 29 (197). – С. 10.

З Шевченкових студій // Освіта. – 2003. – 12–19 листопада. – С. 3.

Ніна Тоцька – видатний філолог і педагог // Слово Просвіти. – 2003. – 3–9. – Ч. 36 (204). – С. 8.

Про ріг Амальтеї та мармури Атен // Шлях Перемоги. – 2003. – 6 серпня. – № 32 (2569). – С. 13.

"... Чужою радістю радіти" // Григорій Кочур і український переклад: Матеріали науково-практичної конференції. – К.-Ірпінь, 27–29 жовтня 2003 р. – Київ-Ірпінь. – 203. С. 29–30.

Ще раз про мову реклами // Урок української. – 2003. – № 2. – С. 23–24.

Донцов Дмитро. Туга за героїчним / Мовний редактор О. Пономарів. – К.: Веселка, 2003. – 100 с.

Словникарська нива Бориса Грінченка // Бахмутський шлях. – 2003. – № 3–4. – С. 137–139.

2004

- Внесок до скарбниці Шевченкознавства // Слово Просвіти. – 2004. – 19–25 лютого. – Ч. 8 (228). – С. 9.
- Назрело... Не реформа языка, а совершенствование орфографии // Киевский телеграф. – 2004. – 6–12 серпня.
- Грецькі оніми в драматичних творах Лесі України // Міжнародна науково-практична конференція "Журналістика. – 2004 у світлі підготовки журналістських кадрів": Тези конференції. 27–28. 05. 2004 р. – К.: Інститут журналістики, 2004. – С. 56–60.
- Українська ідея й українська мова: Тези // Міжнародна науково-практична конференція "Українська національна ідея: минуле, сучасне, майбутнє". – Одеса, 2004. – С. 58–59.
- Українська мова в мистецтві й спорті // Слово Просвіти. – 2004. – 21–27 жовтня. – Ч. 43 (263).
- Українська національна ідея в часовому вимірі // Слово Просвіти. – 2004. – 21–27 жовтня. – Ч. 43 (263).
- Фахова спрямованість мовностилістичних дисциплін / У спів-авторстві А. І. Мамалига, Н. П. Шумарова // Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Наукові записки. Факультет соціології та психології. Інститут журналістики. – К., 2004. – Т. V. – С. 190–195.
- Музика на сторожі слова // Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. Серія: Журналістика. – 2004. – № 12. – С. 33–35.
- Тернистий шлях українського правопису // Свобода Нью-Йорк. – 2004. – 15 жовтня. – № 42. – С. 16–17.
- Як ми говоримо / Депутатський практикум / Керівник практикуму – Олександр Пономарів. Слова, яких немає в українській мові // Народний депутат: Часопис депутатського клубу "Парламент". – 2004. – Листопад. – С. 84–85.

2005

Лексичні помилки, спричинені нерозрізненням паронімів. Заняття 2 // Народний депутат. – 2005. – № 1–2 (3). – Січень–Лютий. – С. 78–79.

Лексичні помилки, спричинені нерозрізненням паронімів (продовження теми). Заняття 3. // Народний депутат. – 2005. – № 3 (4). – Березень. – С.84–85.

Лексичні помилки, спричинені нерозрізненням паронімів (закінчення теми). Заняття 4 // Народний депутат. – 2005. – № 4 (5). – Квітень. – С. 78–79.

Новогрецько-український словник / У співавт. – К.: Українська енциклопедія, 2005. – 430 с.

Переклади

ПОЕЗІЇ

З грецької

Візантійський тваринний епос // Всесвіт. – 1965. – № 12. – С. 136–138.

Грецькість: Поема. Я. Ріцоса // Дніпро. – 1973. – № 3. – С. 118–122.

Батькові. Епітафіос. Подяка. Геракл і ми. Вісімнадцять співа-нок засмученої батьківщини: Поема та вірші Я. Ріцоса // Поезії. – К.: Дніпро, 1979. – С. 16, 18–34, 49, 95, 113–117.

Проста пісня: Вірш Еллі Іоніду // Літ. Україна. – 1962. – 30 березня.

Я не бажаю іншого нічого: Вірш Й. Сеферіса // Літ. Україна. – 1963. – 19 лютого.

- Ода. Капельох: Вірші Т. Лівадітиса // Літ. Україна. – 1963. – 22 березня.
- Пути; Краплина крові на Землі: Вірш Т. Антиаса // Літ. Україна. – 1963. – 30 квітня.
- Епітафія. Життя. Валентині Терешковій: Вірші Лілі Яковіду // Літ. Україна. – 1963. – 9 липня.
- Пісні XV, XVI, XX зі зб. "Голосіння": Поезії Я. Ріцоса. – К.: Дніпро, 1965. – С. 13–15.
- Епілог: Вірш Т. Антиаса // Літ. Україна. – 1969. – 4 березня.
- Жебраки Сохо. Поетичний план з однієї контори. Капітанові I: Вірші Т. Філакту // Всесвіт. – 1969. – № 4. – С. 17–21.
- Кроки. Довершення. Місто. – К. Кавафіса; Краплина крові на Землі. У Божому домі. – Т. Антиаса // Вітрила. – 69. – К., Молодь, 1969. – С. 170–174.
- Гімн ЕАМ: Вірш В. Ротаса // Літ. Україна. – 1971. – 5 листопада.
- Ксантула: Вірш; Гімн Волі: Уривок з поеми. – Д. Соломоса // Співець. – К.: Веселка, 1972. – С. 92–94.
- Батьки. Журба: Вірші К. Паламаса // Перед чуття. – К.: Веселка, 1979. – С. 63–64.
- Пісня героїчна й скорботна: Уривок з поеми. – О. Елітиса // Всесвіт. – 1980. – № 10. – С. 79–81.
- Сила душі: Вірш К. Варналіса; Геракл і ми: Вірш Я. Ріцоса // Поклик. – К.: Веселка, 1984. – С. 63, 66–67.
- Сім нічних семивіршів О. Елітиса // Літ. Україна. – 1987. – 12 листопада.
- Кроки. Місто. Сатрапія. Довершення. Так пильно придивився. Сірі очі. Еміліян. Монай, александрієць: Вірші К. Кавафіса // Всесвіт. – 1991. – № 2. – С. 122–124.
- Звірі хотіли згоди дійти: Епос. – К.: Веселка, 1991. – 30 с.

Полум'яний гімн: Вірш Р. Фереоса; Журба: Вірш К. Паламаса
// Золоті ворота. – 1994. – № 3 (9). – С. 92–93.

З албанської

Неспівані пісні: Вірш Мідьєні // Поклик: Зб. – К.: Веселка,
1984.

З італійської

Санта Лючія: Неаполітанська пісня // Золоті ворота. – 1994. –
№ 3 (9). – С. 93.

З білоруської

Селюк: Вірш; Дядько у Вільні: Розділ з поеми "Нова земля". –
Я. Коласа // Думки в дорозі" Зб. – К.: Веселка, 1972. – С.
56, 135–145.

З польської

Завтра. Цензор. Наперський: Вірші Л. Семенського; Мазурка
Домбровського: Вірш Й. Вибицького // Антологія польсь-
кої поезії. – К.: Дніпро, 1979. – Т. I. – С. 90–91, 266–269.

З чеської

Гуп та Гоп: Повість І. Кафки (переклади віршів). – К.: Веселка,
1975. – С. 9–10, 19, 23–24, 33, 43, 55, 60, 85, 89, 96, 112, 121.

З російської

Переклади текстів пісень // Співай з друзями: Зб. – К.: Музи-
чна Україна, 1971. – С. 5, 34, 42, 45, 91, 94, 97, 104, 153,
173, 177.

- Переклади текстів пісень // Аеліта: Зб. – К.: Музична Україна, 1969. – С. 10, 31, 60, 75, 81, 85, 92, 97, 144.
- Переклади текстів пісень // Пісенник школяра: Зб. – К.: Музична Україна, 1978. – С. 25, 81, 87, 91, 106, 124, 126, 143, 154, 169.
- Переклади текстів пісень // Смішинки: Зб. – К.: Музична Україна, 1977. – Вип. 2. – С. 37–38.
- Зустрів я Вас: Вірш Ф. Тютчева; Вітрило, Сон: Вірші М. Лермонтова; Березовий сік, Романс: Вірші М. Матусовського // Золоті ворота. – 1994. – № 3 (9). – С. 93–95.

ПРОЗОВІ ТВОРИ

З грецької

- Скелет: Повість Н. Ніколаїдіса // Всесвіт. – 1968. – № 12. – С. 113–123.
- Новогрецька література на Кіпрі // Всесвіт. – 1967. – № 5. – С. 46–49.
- Без мети: Оповідання Е. Апексіу // Франзескос: Зб. – К.: Веселка, 1969. – С. 53–61.
- Заробітчани: Роман К. Валетаса // Сучасна грецька повість. – К.: Дніпро, 1981. – С. 264–370.
- Випадок під Новий рік: Оповідання А. Самаракіса // Всесвіт. – 1982. – № 12. – С. 186–188.
- Потрібна надія. Дерево. Однієї ночі. Такий собі випадок. Революція 11 квітня: Низка оповідань А. Самаракіса // Сигнал небезпеки: Зб. – К.: Молодь, 1983. – С. 90–124.
- Грецькі прислів'я та приказки. – К.: Дніпро, 1985. – 173 с.
- Життя в могилі: Роман С. Мірівіліса. – К.: Дніпро, 1991. – 302 с.

"Дерево, що танцює" // Всесвіт. – 1998. – № 2–3. – С. 3–46,
82–128.

"Дерево, що танцює". – К.: К. І. С., 2004. – 218 с.

З російської

Казка далекого острова: П'єса Е. Анохіної // Сурмач: Зб. – К.:
Мистецтво, 1988. – № 3.

Раз, два, три: П'єса Ф. Мольнара // Райдуга: Зб. – К.: Мистец-
тво, 1989.

* * *

Наукове видання

**НАУКОВІ ЧИТАННЯ
ІНСТИТУТУ
ЖУРНАЛІСТИКИ
ВИПУСК ЧЕТВЕРТИЙ**

Присвячені 70-літтю від дня народження
О. Д. ПОНОМАРЕВА
17 жовтня 2005 р.

Упорядкування, верстка І. М. Забіяки

За редакцією проф. В. В. Різуна

Підписано до друку 10. 10. 2005. Формат 60 x 84 1/16.
Фіз. друк. арк. 4,25. Умовн.-друк. арк. 2,4. Наклад 100.
Зам. № Ціна договірна

Надруковано на поліграфічній дільниці
Інституту журналістики
Київського національного університету
Імені Тараса Шевченка
04119, Київ, вул. Мельникова, 36/1, к. 102

Для нотаток